

LUOKANOPETTAJAOPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ KATSOMUSAINEIDEN OPETUKSESTA

Viljami Kyrkkö
Pauliina Ojala
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Opettajankoulutuslaitos
Turun yliopisto
Maaliskuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisen alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä (27.3.2019).

TURUN YLIOPISTO
Opettajankoulutuslaitos, Rauman kampus

KYRKKÖ, VILJAMI & OJALA, PAULIINA: Luokanopettajaopiskelijoiden
näköyksiä katsomusaineiden
opetuksesta

Pro gradu –tutkielma 63s., 4 liites.
Kasvatustiede
Maaliskuu 2019

Tässä tutkimuksessa halusimme selvittää millaisia näköyksiä luokanopettajaopiskelijoilla on katsomusaineiden opetuksesta alakoulussa. Suomen katsomusaineiden opetuksen malli on muihin pohjoismaihin verraten vanhanaikainen ja kaipaa uudistusta. Olimme kiinnostuneita siitä, mitä tekijöitä luokanopettajaopiskelijat pitävät tärkeinä katsomusaineiden opetuksessa, miten katsomusopetusta voitaisiin kehittää ja miten he suhtautuvat ajatukseen kaikille oppilaille yhteisestä katsomusaineesta.

Keräsimme aineiston sähköisellä lomakkeella Turun yliopiston Rauman kampuksen luokanopettajaopiskelijoilta. Vastauksia saimme yhteensä 66 kappaletta. Kysely koostui pääasiassa avoimista kysymyksistä. Vastaukset analysoimme soveltamalla aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Apuna käytimme NVivo-ohjelmaa.

Luokanopettajaopiskelijat kokivat, että katsomusaineiden opetuksessa on tärkeää oppiaineen tunnustettomuus, eri katsomuksiin tutustuminen, erilaisten näkemysten kunnioittaminen sekä etiikan ja filosofian sisällöt. Näitä tekijöitä haluttiin myös lisätä tämän hetkiseen opetukseen. Suurin osa vastaajista haluaisi siirtyä kaikille oppilaille yhteiseen katsomusaineeseen. Kaikille yhteisen katsomusaineen koettiin olevan tasa-arvoinen opetuksen malli, joka edistäisi katsomusten välistä ymmärrystä. Kaikille yhteinen katsomusaine myös helpottaisi opetuksen järjestämistä. Näin suuressa muutoksessa nähtiin haasteita, mutta varsinaisia esteitä muutokselle ei koettu olevan.

Katsomusaineiden opetus kaipaa kehitystyötä. Katsomusopetuksen toivotaan olevan tulevaisuudessa yhä objektiivisempaa. Tutkimustietoa ja erilaisia kokeiluja kaikille yhteisestä katsomusaineesta tarvitaan vielä lisää.

Asiasanat: Katsomusaineet, katsomusopetus, yhteinen katsomusaine, integroiva uskonnon opetus

Sisältö

Johdanto	1
1 Katsomusaineiden opetus Suomessa	3
1.1 Katsomusaineiden opetuksen historiaa	3
1.2 Katsomusaineiden opetuksen järjestäminen	6
1.3 Katsomusaineet opetussuunnitelmassa	7
2 Katsomusaineiden opetuksen erilaisia malleja Euroopassa	11
3 Uskonnosta ja elämänkatsomustiedosta kaikille yhteiseksi katsomusaineeksi	15
4 Tutkimuksen toteutus	22
4.1 Tutkimuksen tehtävä	22
4.2 Tutkimusaineisto	22
4.3 Aineiston analyysi	24
5 Tulokset	27
5.1 Opiskelijoiden tärkeäksi kokemat tekijät katsomusaineiden opetuksessa	27
5.2 Katsomusaineiden opetuksen kehitysehdotuksia	31
5.3 Opiskelijoiden suhtautuminen kaikille yhteisen katsomusaineen opetukseen	37
5.4 Yhteenveto tuloksista	45
6 Pohdinta	47
6.1 Tulosten tarkastelu	47
6.2 Tutkimuksen luotettavuus	50
6.3 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset	52
Lähteet	54
Liitteet	61

Johdanto

Katsomusaineiden opetus on ollut kiistelyn ja pohdinnan alla Euroopassa jo pitkään ja viime aikoina keskustelu on käynyt kiivaana myös Suomessa (esim. Kavonius, Kuusisto & Kallioniemi 2015). Keskusteluissa on pohdittu paljon sitä, mikä uskonnon asema ja tehtävä yhteiskunnan ylläpitämässä koululaitoksessa on ja miten sitä tulisi opettaa (Kallioniemi 2005b). Euroopassa on toteutettu suuria projekteja, joissa uskonnon opetusta on tutkittu eri näkökulmista kuten REL-EDU ja REDCO -projektit. REL-EDU-projekti on Wienin yliopiston tutkimus uskonnon opetuksesta Euroopassa ja tutkimuksen tarkoituksena on helpottaa erilaisten uskonnon opetuksen mallien kansainvälistä vertailua (Wienin yliopisto). REDCO-projektin tarkoituksena taas oli koota Euroopan laajuisesti joukko arvostettuja tutkijoita keräämään tietoa siitä, miten eri uskonnollisista, kulttuurisista ja poliittisista taustoista tulevat Euroopan kansalaiset voisivat elää yhdessä keskinäisessä vuorovaikutuksessa toisia kunnioittaen ja ymmärtäen (Euroopan komissio). Uskonnon opetuksen kannalta tutkijat suosittelivat tuomaan luokkahuoneeseen mahdollisuuden uskonnollisten ja ei-uskonnollisten katsomusten väliselle dialogille (Euroopan komissio). Myös Suomessa katsomusopetuksen erilaiset mallit ovat olleet tutkinnan alla (kts. esim. Åhs, Poulter & Kallioniemi 2016). Tällä hetkellä muun muassa Katsomusaineiden didaktiikan tutkimusryhmä toteuttaa integroidun katsomusopetuksen tutkimusprojektia. Projektissa selvitetään oppilaiden, vanhempien ja muiden yhteistyötahojen näkemyksiä ja kokemuksia kaikille oppilaille yhteisestä katsomusaineen opetuksesta.

Tässä tutkimuksessa selvitimme luokanopettajaopiskelijoiden näkemyksiä tämän hetkisestä alakoulun katsomusaineiden opetuksesta ja sen tulevaisuudesta Suomessa. Halusimme tutkia tätä aihetta, sillä olemme ihmetelleet sitä, miksei Suomessa olla jo siirrytty kaikille yhteiseen katsomusaineen opetukseen. Näin on esimerkiksi tehty muissa Pohjoismaissa. Tässä tutkimuksessa määrittelemme yhteisen katsomusaineen samoin kuin Alberts (2010) integroivan uskonnon opetuksen. Koemme, että Suomen nykyinen katsomusopetuksen malli on vanhanaikainen ja vaatisi selvästi uudistusta. Tämä tunne on vain vahvistunut tutkimuksen edetessä. Emme selvästikään ole ajatustemme kanssa yksin, sillä vuonna 2016 tehtiin kansalaisaloite (nimeltään Katsomusaloite) kaikille yhteisen katsomusaineen puolesta ja se keräsi yli 13 000 nimeä. Aloite ei kuitenkaan edennyt eduskunnan käsiteltäväksi.

Monikulttuurisuus lisääntyy Suomessa ja siksi on tärkeää oppia eri kulttuureista. Mielestämme kaikille yhteinen katsomusaineen opetus tarjoaisi paremman mahdollisuuden tarkastella erilaisia kulttuureja ja uskontoja. Kaikille yhteinen katsomusaineen opetus tukisi oppilaiden tasa-arvoa ja sillä olisi positiivinen vaikutus myös tällä hetkellä vaivaaviin opettajien resurssi- ja pätevyysongelmiin. Aihe on ajankohtainen, sillä tätä olisi tärkeää pohtia seuraavaa opetussuunnitelmaa valmistellessa. Tutkimme luokanopettajaopiskelijoiden näkemyksiä, koska he ovat tulevaisuudessa vaikuttamassa näihin muutoksiin.

Tutkielmassa kerromme ensimmäiseksi katsomusaineiden opetuksesta Suomessa. Kuvailimme millainen historia katsomusaineiden opetuksella on Suomessa ja miten opetus järjestetään tällä hetkellä perusopetuksessa. Esittelemme myös uskonnon ja elämänskatsomustiedon keskeisiä sisältöjä ja tavoitteita perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ja vertailemme, miten nämä ovat muuttuneet vuosien 2004 ja 2014 opetussuunnitelmien välillä. Toisessa pääluvussamme kerromme miten katsomusaineiden opetusta järjestetään naapurimaissamme ja muualla Euroopassa. Kuvailimme myös miten eri tutkijat ovat luokitelleet katsomusaineiden opetuksen erilaisia malleja Euroopassa. Teoriaosuutemme kolmas pääluku esittelee kaikille oppilaille yhteisen katsomusaineen mahdollisuuksia ja haasteita, jotka perustuvat aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, kokeiluihin sekä julkiseen keskusteluun. Suomessa tutkimusta aiheesta on tehty pääasiassa opettajien ja oppilaiden kokemuksiin pohjaten.

Pääluvussa "Tutkimuksen toteutus" kerromme tutkimuksen tehtävästä ja esittelemme tutkimuskysymyksemme. Kuvailimme tutkimusaineistoamme ja perustelemme aineiston keruussa tekemiämme valintoja. Kerromme myös miten analysoimme aineiston. Tämän jälkeen siirrymme esittelemään tutkimuksemme tulokset ja lopuksi pohdimme niistä seuranneita johtopäätöksiä sekä arvioimme tutkimuksemme luotettavuutta.

1 Katsomusaineiden opetus Suomessa

Suomessa uskonnon opetus toteutetaan oman uskonnon opetuksena ja on mallina uniikki verrattuna muihin Euroopassa käytettyihin tapoihin (Kallioniemi & Ubani 2012). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) määrittelee uskontooppiaineen tehtäväksi antaa oppilaille laaja uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Opetuksen tarkoituksena ei ole oppilaan kasvattaminen henkilökohtaiseen uskoon, vaan oppilaan uskonnollisen, eettisen ja sosiaalisen kehityksen edistäminen (Kallioniemi 2005a). Vaihtoehtoisena oppiaineena uskonnonopetukselle on elämäkatsomustieto. Elämäkatsomustieto on oppiaineena suunnattu uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille oppilaille ja se perustuu filosofian ja etiikan kysymyksiin (Kallioniemi & Ubani 2012). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) määrittelee elämäkatsomustiedon ydintehtäväksi edistää oppilaiden kykyä etsiä hyvää elämää.

1.1 Katsomusaineiden opetuksen historiaa

Uskonnon opetuksella on pitkä perinne Suomessa. Uskontoa on opetettu ilmeisimmin 1200-luvun lopulta asti ja aluksi opetus oli kirkon ylläpitämää. 1800-luvulla koulutusjärjestelmässä tapahtui suuria muutoksia, kun maallinen ja kirkollinen hallinto eriytyivät toisistaan. Kun 1860-luvulla koululaitos siirtyi seurakunnilta yhteiskunnan ylläpidettäväksi, syntyi kansakoulu, joka yhdessä oppikoululaitoksen kanssa muodosti rinnakkaiskoulujärjestelmän. (Kallioniemi 2005a.) Tämän myötä kirkon uskontokasvatus sai rinnalleen yhteiskunnan tarjoaman uskonnonopetuksen (Välimäki 1998). Jo 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa oli paljon keskustelua ja vaatimuksia liittyen uskonnon opetuksen poistamiseen tai sen muuttamiseen tunnustuksettomaksi (Kallioniemi 2005a; Välimäki 1998). Vuonna 1923 voimaan tulleen uskonnonvapauslain mukaan uskonnonopetus ei saa olla ristiriidassa kodin uskonnollisten näkemysten kanssa. Laki ei kuitenkaan ottanut muuten kantaa siihen, miten uskonnonopetusta tulisi toteuttaa kouluissa. Kansakoululaki määrittä uskonnonopetusta opetettavan sen uskontokunnan mukaan, johon enemmistö kuului. Uskontokuntaan kuulumattomille opetettiin uskonnonhistoriaa ja siveysoppia. (Kallioniemi 2005a.) Kansakoululain tullessa voimaan vaati vähemmistöjen uskonnonopetus 20 osallistuvaa oppilasta, jotta sitä koulussa järjestettiin. Näitä minimimääriä on ajan saatossa laskettu reilusti. (Pyysiäinen 1998.)

Koulun uskonnon opetus toimi pitkään samankaltaisena kirkon opetuksen kanssa. 1920-luvulla opetuksen tavoitteena oli muun muassa uskonnollisen mielialan herääminen, kristillisen elämäntapaamisen sisäistäminen ja aktiivinen osallistuminen seurakuntatyöhön. Peruskoulun perustamisen jälkeen uskonnon opetuksen luonne muuttui huomattavasti. Uskonnon opetuksen tuli nyt perehdyttää oppilaat kristilliseen perinteeseen omasta kirkkokunnasta käsin sekä antaa valmiuksia toisten maailmankatsomusten arvostamiseen. (Kallioniemi 2005a.) Peruskoulun tuomien muutosten jälkeen seuraavan kerran opetus oli enemmän pohdinnan alla vasta 2000-luvulle siirryttäessä. 2000-luvun alussa keskusteltiin paljon uskonnon opetuksen laillisuudesta, sen olemassaolosta ja esimerkiksi uskonnollisten laulujen laulamisesta koulussa (Ubani 2013b). Keskustelun pohjalta aloitettiin uuden uskonnonvapauslain valmistelu, jolloin oli aika jälleen pohtia koulun uskonnon opetuksen lähtökohtia. Tällöin alettiin tiedostaa yhteiskunnan monikulttuuristumisen tuomat haasteet uskonnon opetuksessa. (Ubani 2013a.) Uskonnon opetusta koskevat juridiset muutokset olivat kuitenkin vähäisiä. Selkein muutos oli luopuminen tunnustuksellisen uskonnon opetuksen käsitteestä ja siirtyminen oman uskonnon opetukseen. 2003 voimaan tulleen uskonnonvapauslain mukaan jokaisella oppilaalla on oikeus oppia omasta uskonnostaan tai elämäntapaamisestaan ja oppilaan huoltajilla on oikeus päättää lapsensa saamista uskontokasvatuksesta. Oman uskonnon opetus ei tarkoita uskonnon harjoittamista, vaan siitä oppimista. (Kallioniemi 2005a.) Uudistetun uskonnonvapauslain tarkoituksena on edistää uskontojen välistä tasa-arvoa (Seppo 2003). Uudistetun uskonnonvapauslain myötä tuli myös muutos, että uskontoa opettavan opettajan ei tarvitse kuulua uskonnolliseen yhdyskuntaan (Tomperi 2013).

Useasti uskonnon opetuksen historiassa on ehdotettu uskonto-oppiaineen poistamista tai sen korvaamista elämäntapaamustiedolla. 2010-luvun alussa ehdotettiin, että toinen yläasteen uskonnon tunneista korvattaisiin yhteisellä elämäntapaamustiedon tunnilla. Tavoitteena oli tehdä tilaa oppilaiden väliselle keskustelulle. Ehdotus kuitenkin hylättiin. (Ubani 2013b.) Vaikka uskonnon opetusta on kyseenalaistettu, on se pysynyt lähestulkoon samanlaisena aina 1920-luvulta asti (Pyysiäinen 1998). Tunnustuksellinen uskonnon opetus on koettu muun muassa käännettäväksi ja sen on pelätty rajoittavan oppilaan omaa valinnanvapautta (Kallioniemi 2005a). Muutosta ei ole kuitenkaan koettu tarpeelliseksi, sillä suomalaisessa yhteiskunnassa suurin osa väestöstä kuuluu luterilaiseen kirkkoon ja yhteiskunta on täten ollut todella homogeeninen (Kallioniemi & Ubani 2012). Suomi muuttuu kuitenkin koko ajan monikulttuurisemmaksi ja noin yksi

sadasta suomalaisesta kuuluu johonkin muuhun uskonnolliseen yhteisöön kuin luterilaiseen kirkkoon. Yhä suurempi osa suomalaisista ei kuulu mihinkään uskonnolliseen yhteisöön. (Kallioniemi 2005b.) Vuonna 2017 uskontokuntaan kuulumattomia oli 26,3 % väestöstä (Tilastokeskus).

Vaikka tunnustuksellisuuden käsitteestä on luovuttu, luonnehditaan Suomen mallia kansainvälisesti “heikon tunnustukselliseksi”, sillä oppimäärä määräytyy uskonnollisen yhdyskunnan perusteella ja opetussuunnitelmien sisällöt painottuvat uskonnollisiin perinteisiin (Mikkola 2017). Uskonnon opetusta pidetään tunnustuksellisena, jos kyseisen uskonnon maailmankuvaa esitetään totuutena ja etiikan perustana ja opetusta toteutetaan tutustumalla pyhiin kirjoituksiin. Nämä piirteet nähdään vieläkin osana luterilaista uskonnon opetusta. Opetussuunnitelma antaa kuitenkin paljon liikkumatilaa ja lopullinen tulkinta opetuksen tunnustuksellisuudesta on jokaisesta opettajasta ja hänen opetuksestaan riippuvainen. (Tomperi 2013.)

Elämäkatsomustiedon opetuksella on myös pitkä perinne Suomessa. Elämäkatsomustieto-oppiaineen synty on peräisin uskonnonvapauslaista 1900-luvun alkupuolelta. Vuonna 1922 voimaan tullut uskonnonvapauslaki ei määritellyt uskonnon opetuksen luonnetta, mutta vaati, että jos uskontoa opetetaan jonkin uskontokunnan opin mukaisesti, tulee toiseen uskontokuntaan kuuluvalla tai mihinkään uskontokuntaan kuulumattomalla oppilaalla olla oikeus olla osallistumatta uskonnon opetukseen. Vuosi uskonnonvapauslain säätämisen jälkeen kansakoululakiin määriteltiin kansakoulussa opetettavat oppiaineet, joihin kuuluivat uskonto sekä sille vaihtoehtoinen uskonnonhistoria ja siveysoppi. Oppikoulussa ei noudatettu kansakoululakia ja sen vuoksi oppikoulussa ei ollut tällaista vaihtoehtoista oppiainetta, vaan mihinkään uskontokuntaan kuulumattomat oppilaat vapautettiin kaikesta katsomusopetuksesta. (Pyysiäinen 1998.)

Peruskouluun oppiaine siirtyi nimellä uskontojen historia ja siveysoppi. 1970-luvulla oppiaine sai paljon kritiikkiä sen tunnustuksellisuudesta ja oppisisältöjen muokkaamiseksi tehtiin monia erilaisia ehdotuksia. Lopulta vuonna 1985 oppiaine sai nimekseen elämäkatsomustieto ja siitä tuli uskonnon rinnalle katsomusaine, jolla ei ollut minkäänlaista uskonnollista viitekehystä. (Salmenkivi, Elo, Tomperi & Ahola-Luttila 2007.) Elämäkatsomustiedon oppitunneilla tutustuttiin ja pyrittiin ymmärtämään erilaisia elämäkatsomuksia pohtien samalla omaa elämäkatsomustaan (Kamppinen

1987). Vuonna 1989 joukko kansanedustajia teki eduskunta-aloitteen elämäkatsomustiedon vapauttamisesta kaikille vaihtoehtoiseksi oppiaineeksi, mutta aloite ei mennyt läpi. Elämäkatsomustiedon koettiin olevan kirkkoon kuuluville sopimaton. (Salmenkivi ym. 2007.) Vuosien saatossa elämäkatsomustiedon oppilasmäärät ovat olleet nousussa ja päinvastoin luterilaisen uskonnon opetuksen laskussa. Vuonna 2010 evankelisluterilaiseen uskonnon opetukseen osallistui 93 % kaikista ala-asteen oppilaista ja vuonna 2016 prosenttiosuus oli 88,6 %. Elämäkatsomustiedon opetukseen vuonna 2010 osallistui 3,2 % oppilaista, kun taas vuonna 2016 oppilasmäärä oli noussut 6,6 prosenttiin. (Vipunen - opetushallinnon tilastopalvelu 2018.)

1.2 Katsomusaineiden opetuksen järjestäminen

Katsomusaineiden opetusta Suomessa määrittävät Suomen perustuslaki (1999) ja perusopetuslaki (1998) sekä valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteet ja paikalliset opetussuunnitelmat. Opetushallituksen ohjeissa (2018) kerrotaan perusopetuksen uskonnonopetuksen järjestämisestä seuraavasti:

Opetuksen järjestäjä on velvollinen järjestämään sen Suomessa rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan mukaista uskonnon opetusta, johon oppilaiden enemmistö kuuluu. Tähän opetukseen voivat osallistua huoltajan pyynnöstä myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat tai niihin kuulumattomat oppilaat. Uskonnollisia yhdyskuntia ovat evankelisluterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta sekä Suomessa rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat sekä eräät uskonnolliset yhdistykset, jotka on rinnastettu uskonnollisiin yhdyskuntiin.

Rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva oppilas on velvoitettu osallistumaan oman uskontonsa opetukseen, jos sellaista järjestetään. Tällainen oppilas ei ole oikeutettu vaihtoehtoiseen katsomusaineen opetukseen. (Perusopetuslaki 1998.) Elämäkatsomustietoa ja muita uskontoja on opetuksen järjestäjällä velvollisuus opettaa, jos opetukseen osallistuvia oppilaita on vähintään kolme. Opetuksen järjestäjä voi päättää järjestää opetusta myös vähemmälle oppilasmäärälle. Ryhmien pienuudesta johtuen voi olla mahdollista, että samassa opetusryhmässä on oppilaita eri vuosiluokilta tai että opetus

järjestetään jossain muussa kuin oppilaan omissa koulussa. Jos oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä eikä hän osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, voi hän huoltajan pyynnöstä osallistua elämäkatsomustiedon opetukseen. (Opetushallitus 2018.) Vähemmistöuskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta on Opetushallituksen ohjeissa (2018) seuraava tarkennus:

Jos oppilas ei osallistu enemmistön uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetukseen eikä oppilaan omaa uskontoa tai elämäkatsomustietoa opeteta opetuksen järjestäjän kouluissa, hänelle järjestetään muuta opetusta tai ohjattua toimintaa. Oppilas voi osallistua koulun järjestämän muun opetuksen tai ohjatun toiminnan sijasta oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen. Tällöin oppilaan saaman kouluopetuksen määrä voi alittaa säädetyt opetuksen kokonaistuntimäärän (Perusopetusasetus 5 §). Huoltajan tulee toimittaa koululle selvitys oppilaan jäsenyydestä asianomaisessa uskonnollisessa yhdyskunnassa ja osallistumisesta koulun ulkopuoliseen opetukseen. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta mahdollisesti saatua arvosanaa ei merkitä todistukseen.

Jos koulussa järjestetään uskonnollisia tilaisuuksia, on oppilaalla vapaus olla osallistumatta niihin uskonnollisesta yhdyskunnasta riippumatta. Tällöin oppilaalle järjestetään vaihtoehtoista toimintaa. Kuitenkin esimerkiksi koulun yhteisessä juhlassa laulettava yksittäinen virsi ei lukeudu uskonnon harjoittamiseksi vaan se katsotaan kuuluvaksi suomalaiseen kulttuuriin. Juhlat ovat osa opetusta ja toimintaa, johon oppilaan tulee osallistua. (Opetushallitus 2018.)

1.3 Katsomusaineet opetussuunnitelmassa

Uskonnonopetuksen asema ja luonne ovat olleet keskustelun alla toistuvasti. 2000-luvun alussa uskonnonvapauslain ja uuden perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden suunnittelun myötä uskonnon opetusta Suomessa uudistettiin. Muutokset olivat kuitenkin vähäisiä. Vaikka termi tunnustuksellinen uskonnon opetus poistettiin ja tilalle tuli oman uskonnon opetus, ei se näkynyt konkreettisesti uudessa opetussuunnitelmassa. Vuonna 2004 julkaistun perusopetuksen opetussuunnitelman tavoitteet eivät oleellisesti eronneet vuoden 1994 tavoitteista, joskin käsiteltäviä sisältöjä oli joltain osin eritelty tarkemmin.

(Ubani 2013a.) Uskonnon opetuksen keskeinen tavoite vuoden 1994 opetussuunnitelmassa oli monipuolinen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Tämä sama tavoite on pysynyt keskeisimpänä myös vuosien 2004 ja 2014 opetussuunnitelmissa. (Mikkola 2017.)

Perehdymme nyt tarkemmin siihen, miten opetussuunnitelma on muuttunut vuoden 2004 opetussuunnitelmasta tällä hetkellä voimassa olevaan opetussuunnitelmaan. Vuosien 2004 ja 2014 opetussuunnitelmien perusteet uskonto-oppiaineen kohdalla eroavat selkeästi rakenteeltaan. Vuoden 2004 opetussuunnitelman perusteissa sekä sisällöt että tavoitteet on määritelty uskontokunnan mukaan. Sisällöt ja tavoitteet on annettu kahdelle uskontokunnalle, jotka ovat evankelisluterilainen uskonto sekä ortodoksinen uskonto. Muiden uskontojen kohdalla opetussuunnitelmassa mainitaan lyhyesti, että opetuksen tulee noudattaa kaikille uskontosidonnaisille ryhmille laadittuja tavoitteita. Muiden uskontojen opetusta varten opetussuunnitelmien perusteet annetaan erillisellä päätöksellä. (Opetushallitus 2004.) Uusimmassa opetussuunnitelmassa (2014) taas on määritelty tavoitteet ja sisällöt yhteisesti uskontokunnasta riippumatta, mutta sisältöjä on jonkin verran tarkennettu vielä eri uskontokuntien opetukseen suunnaten. Tarkennetut sisällöt on annettu viidelle eri uskontokunnalle, jotka ovat evankelisluterilainen uskonto, ortodoksinen uskonto, katolinen uskonto, islam sekä juutalainen uskonto (Opetushallitus 2014). Opetushallitus on laatinut opetussuunnitelmat yhteensä 13 eri uskonnolle. Opetushallitus on velvoitettu laatimaan opetussuunnitelman perusteet tarvittaessa myös muiden rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien opetusta varten. (Mikkola 2017.) Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on määritelty uskonto-oppiaineen kohdalla myös oppimisympäristöihin ja työtapoihin, ohjaukseen, eriyttämiseen ja tukeen sekä arviointiin liittyviä tavoitteita.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet vuosilta 2004 ja 2014 kuvaavat uskonnon opetuksen lähtökohtaiseksi tavoitteeksi antaa oppilaalle uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Kummassakin opetussuunnitelmassa keskeiset sisällöt liittyvät oman uskonnon perinteisiin ja tarinoihin, muihin uskontoihin tutustumiseen sekä eettisyyteen ja hyvän elämän tavoitteluun. Vuoden 2004 opetussuunnitelmassa näistä kolmesta korostuu eniten oma uskonto. Keskeisissä sisällöissä on eritelty mitä Raamatun kertomuksia oppilaiden tulee tuntea. Kuvaus oppilaan hyvästä osaamisesta viidennellä luokalla on kuvattu seuraavasti: *Oppilas tuntee keskeiset asiat Raamatusta ja Suomen*

evankelis-luterilaisesta kirkosta ja osaa käyttää oppimaansa lisätiedon hankkimiseen. Tämän päätavoitteen lisäksi on lueteltu muutamia eri kuvauksia hyvästä osaamisesta. Vuoden 2004 opetussuunnitelmassa siis viidennelle luokalle asti arvosanan kahdeksan saaminen vaatii oppilaalta hyvää tietoa omasta uskonnosta ja sen tavoista, mutta tietämystä muista uskonnoista tai kulttuureista ei vaadita. Oman uskonnon tuntemisen lisäksi hyvän osaamisen saavuttamiseksi tarvitaan myös eettisen ja moraalisen pohdinnan taitoja, uskonnon hahmottamista ilmiönä ja kykyä käyttää uskonnollista tietoa. Vuosiluokkien 6-9 yhtenä keskeisenä tavoitteena on maailmanuskontojen läpikäyminen. Kuitenkaan syvennettyä tietoa eri uskonnoista tai kulttuureista ei vaadita. (Opetushallitus 2004.)

Voimassa olevassa opetussuunnitelmassa (2014) uskonnon sisällöt on jaettu hieman eri tavalla kolmeen osa-alueeseen. Sisältöalueet (S1-S3) ovat *suhde omaan uskontoon, uskontojen maailma ja hyvä elämä.* Näitä sisältöalueita tulisi käsitellä opetuksessa tasapuolisesti. Kuudesluokkalaisten hyvän osaamisen kriteereinä ei ole tiettyjen Raamatun kertomusten tuntemus vaan arvioinnin kohteina ovat esimerkiksi *uskontoa koskevan tiedon hallitseminen, uskonnon monilukutaito, eettinen pohdinta ja uskontoa ja kulttuuria koskeva tieto.* Näistä viimeisessä oppilaan tulee osata *tunnistaa uskontojen merkityksiä yhteiskuntien kehityksessä, kuvata suomalaisen ja eurooppalaisen uskonnollisuuden juuria ja kuvata juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin pääpiirteet sekä niiden keskinäiset suhteet.* (Opetushallitus 2014.) Ympäröivät monet kulttuurit ja niiden tunnistaminen korostuu siis nykyisessä perusopetuksen opetussuunnitelmassa selkeästi aiempaa enemmän.

Elämäkatsomustiedon opetuksen ydintehtävänä perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) mukaan on edistää oppilaiden kykyä etsiä hyvää elämää. Elämäkatsomustieto pyrkii oppiaineena kasvattamaan oppilasta itsenäiseksi, suvaitsevaiseksi, vastuulliseksi ja arvostelukykyiseksi yhteiskunnan jäseneksi globalisoituvassa ja nopeasti muuttuvassa maailmassa. Oppiaine korostaa oppilaan kriittisen ajattelun kehittymistä ja omien näkemysten esille tuomista. Elämäkatsomustiedossa oppiaineen sisällöt on jaettu neljään osaan (S1-S4): *Kasvaminen hyvään elämään, Erilaisia elämäntapoja, Yhteiselämän perusteita ja Luonto ja kestävä tulevaisuus.* Jokaisen sisältöalueen kohdalla toistuu tavoite, jossa harjoitellaan oman näkemyksen erittelyä ja näkemyksen perustelua suhteessa eri sisältöalueisiin. Oppiaineen luonteeseen kuuluu siis vahvasti omien ja

muiden näkemysten vertailu ja pohdinta. Kuudesluokkalaisen hyvän osaamisen arvioinnin kohteina ovat esimerkiksi *väitteiden ja perusteluiden tunnistaminen ja arviointi, päättelytaidot, vastuullisen toiminnan tunteminen, vuorovaikutustaidot ja toiminta ryhmän jäsenenä sekä ihmisoikeusetiikka*. Saadakseen arvosanan kahdeksan oppilaan tulee muun muassa osata *nimetä joitakin katsomusten ja kulttuurien tärkeimpiä piirteitä, ilmaista omaa katsomuksellista ajatteluaan rakentavasti ja osata kuunnella toisten näkemyksiä ja kannanottoja sekä osata nimetä ja selittää joitakin kulttuuriin liittyviä ilmiöitä suomalaisesta, eurooppalaisesta ja maailman kulttuuriperinnöstä ja osata antaa esimerkkejä yhteisön tai yhteiskunnan kulttuurisesta moninaisuudesta*. (Opetushallitus 2014.) Elämäkatsomustiedon sisällöt ja tavoitteet ovat pysyneet vuoden 2004 ja 2014 opetussuunnitelmissa hyvin samankaltaisina.

Uskonnon ja elämäkatsomustiedon sisällöt sekä hyvän osaamisen kriteerit eroavat paljon toisistaan. Uskonto oppiaineena perustuu vieläkin nimensä mukaan uskontoihin ja niiden selittämiseen hyvin vahvasti, vaikka uskontoa opetetaan tunnustuksettomasti. Elämäkatsomustiedon oppiaineen luonne taas on erilaisten katsomusten selittämisen lisäksi hyvin keskusteleva. Oppiaineessa pyritään opettelemaan omien näkemysten perustelemista ja muiden näkemysten ymmärtämistä. On ristiriitaista, että kahdesta näin erilaisesta oppiaineesta saa vertailukelpoiset arvosanat. Nämä arvosanat saattavat vaikuttaa esimerkiksi siihen pääseekö joku toisen asteen koulutukseen. Katsomusaineiden opetuksessa ollaan tietynlaisessa murroksessa opetussuunnitelmien perusteella. Opetussuunnitelma on muuttanut uskonnonopetusta siihen suuntaan, että kaikkia katsomuksia tulisi tutkia ja vertailla. Myös etiikkaa ja hyvän elämän pohtimista on lisätty.

2 Katsomusaineiden opetuksen erilaisia malleja Euroopassa

Uskonnon opetusta toteutetaan Euroopassa monin erilaisin mallein. Osassa Euroopan maista uskonnon opetuksesta vastaa uskonnolliset yhdyskunnat ja osassa taas valtio. Joissain maissa uskonnon opetus on pakollista ja osassa vapaaehtoista. (Mikkola 2017.) Uskonnon opetuksen luonnetta on luokiteltu eri tutkijoiden toimesta eri tavoin. Yhdessä laajalti käytetyssä luokittelussa uskonnon opetusta tarkastellaan kolmesta eri näkökulmasta: *oppia uskonto* (learning into religion), *oppia uskontoa* (learning about religion) ja *oppia uskonnosta* (learning from religion). *Oppia uskonto* tarkoittaa sitä, että tavoitteena on oppia tietyn uskonnon oppeja, traditioita ja oppia sitoutumaan niihin. Tällöin yleensä uskonnonopettajana toimii tämän uskonnon edustaja. *Oppia uskontoa* tarkoittaa, että oppiainetta tarkastellaan objektiivisesti ja ei-uskonnollisesti uskontotieteellisestä perspektiivistä. Opetuksessa keskitytään silloin erilaisiin yhteiskuntaan vaikuttaviin katsomuksiin ja kulttuureihin ulkopuolisen näkökulmasta. *Oppia uskonnosta* tarkoittaa oppilaan omaan elämys- ja kokemusmaailmaan perehtymistä ja moraalisen, henkisen ja hengellisen kasvun kehittämistä. Opetuksessa pyritään auttamaan oppilaita muodostamaan omakohtaisia käsityksiä sekä opettaa oppilasta uskonnolliseen tapaan ajatella asioita. Tärkeää on kuitenkin, että oppilaita ei pyritä sitouttamaan tai käännättämään mihinkään uskontoon. Suomalaisessa uskonnonopetuksessa on käyty läpi nämä kaikki kolme suuntaa. Vaikka nykyäänkin elementtejä kaikista näistä voidaan löytää, painotetaan eniten oppimista uskonnosta. (Kallioniemi 2005a; Himanen 2015.)

Genç, ter Avest, Miedema ja Westerman (2012) jakavat eurooppalaiset uskonnon opetuksen mallit tunnustukselliseen (confessional), tunnustuksettomaan (non-confessional) sekä näiden yhdistelmään (mixed systems). Tunnustuksellisessa uskonnon opetuksessa opetuksen rungon muodostaa valtion uskonto. Näin esimerkiksi tapahtuu Suomessa ja Saksassa. Saksassa kirkko kontrolloi uskonnon opetusta ja osoittaa uskonnonopettajat kouluille. Tunnustuksettomassa mallissa uskonnon opetukselle ei ole sijaa julkisessa opetuksessa. Usein silloin kuitenkin tärkeitä uskonnollisia ja samalla historiallisia tapahtumia käsitellään muissa oppiaineissa, mutta niitä täytyy käsitellä puhtaasti faktoihin perustuen ja objektiivisesti. Tämä malli on käytössä Ranskassa, jossa ei ole olemassa sellaista oppiainetta kuin uskonto. Mallien yhdistelmä on käytössä

esimerkiksi Englannissa, Walesissa ja Ruotsissa. Siellä uskonnon opetus perustuu kristinuskoon, mutta pyrkii käsittelemään kaikkia uskontoja puolueettomasti. Joissakin Iso-Britannian valtion tukemissa vapaaehtois kouluissa (state-funded voluntary-aided schools) kuitenkin opetetaan ja tuodaan esille jotain tiettyä kirkkoa. (Genç ym. 2012.) Mallien yhdistelmässä uskonnon opetus on kaikille oppilaille yhteistä, mikä erottaa ne Suomen mallista (Tomperi 2013).

Alberts (2010) ottaa hieman erilaisen näkökulman määritellessään eurooppalaisia uskonnon opetuksen malleja. Hän määrittelee uskonnon opetuksen joko integroivaksi (integrative) tai eritteleväksi (separative). Integroivassa uskonnon opetuksessa lapset, jotka tulevat erilaisista taustoista ja noudattavat erilaisia uskonnollisia perinteitä, integroidaan samaan luokkaan oppimaan yhdessä erilaisista uskonnoista. Erittelevässä mallissa lapset erotetaan toisistaan riippuen siitä mihin uskontokuntaan he kuuluvat. Oppitunneilla he opettelevat asioita omasta uskonnostaan. Integroivan uskonnonopetuksen tavoitteena on tuottaa yhteinen alue, jossa erilaisista taustoista tulevat lapset voivat oppia yhdessä ja oppia toimimaan toistensa kanssa. (Alberts 2010.) Integroivaan malliin on siirrytty Pohjoismaissa (Suomea lukuun ottamatta), Englannissa, Walesissa, Sveitsissä ja Saksassa Brandenburgin osavaltiossa (Loobuyck & Franken 2011).

Naapurimaissamme uskonnon opetusta toteutetaan monin eri tavoin. Ruotsissa keskustelu uskonnon opetuksesta kävi kiivaana jo 1960-luvulla, sillä väestö oli jo tuolloin hyvin monikulttuurinen ja heterogeeninen (Kittelman Flensner & Larsson 2014). Ruotsissa uskonnon opetusta muutettiin vuoden 1962 opetussuunnitelmaan. Aiemmin oppiaineen nimenä ollut *kristendomskunskap* muutettiin neutraalimmaksi ja uudeksi nimeksi saatiin *religionkunskap*. Nimi vaihtui tämän jälkeen vielä muutaman kerran, mutta loppujen lopuksi *religionkunskap* piti pintansa. Ruotsissa integroiva opettaminen kaikista uskonnoista koetaan tärkeänä elementtinä. Opetuksessa halutaan painottaa sitä, että lapsi saisi itse muodostaa näkemyksensä ympäröivästä maailmasta, oli se sitten uskonnollinen tai ei-uskonnollinen näkemys. (Alberts 2010.) Norjassa uskonnon opetus muutettiin tunnustuksettomaksi ja kaikille yhteiseksi oppiaineeksi vuonna 1997. Puolueettomuus on Norjassa erittäin tärkeää uskonnon opetuksen laillisuuden ja opetuksellisen arvon takia. (Skeie 2017.) Norjan opetussuunnitelmassa korostuu kuitenkin kristinuskon muita uskontoja enemmän, kun taas Ruotsissa opetuksen painopiste

on selvästi yleisessä uskontotiedossa (Mikkola 2017). Samantyyppinen uskonnon opetuksen malli kuin Ruotsissa ja Norjassa, löytyy myös Tanskasta ja Iso-Britanniasta (Tomperi 2013).

Blinkova ja Vermeer (2018) pohtivat artikkelissaan Venäjän uskonnonopetusta. Venäjällä säädettiin vuonna 1992 laki, jossa määrättiin, että uskonnonopetuksen tulee olla sekulaarista. Erilaisia kursseja eri uskonnoista on järjestetty, mutta vasta 2012 valtio velvoitti kaikki 9-11-vuotiaat opiskelemaan oppiainetta nimeltä *Fundamentals of Religious Cultures and Secular Ethics (FRCSE)*. Oppiaineessa siis käsitellään perusteita eri uskonnoista ja opiskellaan etiikkaa. Samalla nimellä toimiva oppiaine on edelleen käytössä, mutta on pakollinen vain neljännen luokan oppilaille. Oppiaineessa on kuusi moduulia, joista vanhemmat päättävät minkä vaihtoehdon lapselleen valitsevat. Moduuleissa vaihtoehtoina ovat esimerkiksi ortodoksisen uskonnon opetus ja katolisen uskonnon opetus. Oppilaat erotellaan siis sen mukaan mitä katsomusta he opiskelevat. Vaikka opetuksen tulisi olla tunnustuksetonta ja opettajien tulisi olla puolueettomia, on opetus varsinkin ortodoksisia perinteitä opettavassa moduulissa (Fundamentals of Orthodox Culture) kirjoittajien mielestä hyvin tunnustuksellista. Lapsen oikeus saada tietoa ympäröivästä maailmasta on tärkeämpää kuin vanhemman oikeus päättää mitä lapsi opiskelee. Siksi tutkijat pitävät Ruotsin uskonnonopetuksen mallia esimerkkinä siitä millaisena uskonnon opetus tulisi järjestää sekulaarissa, demokraattisessa ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa. (Blinkova & Vermeer 2018.)

Virossa uskonto on vapaaehtoisena oppiaineena (Mikkola 2017). Viron kanssa samantyyppistä mallia toteuttavat myös Latvia, Tšekki, Slovenia, Hollanti, Bulgaria, Makedonia ja Portugali. Näissä maissa ensisijaisena oppiaineena toimii etiikka tai etiikan opetusta esiintyy muissa oppiaineissa. Pakollista uskonnon oppiainetta ei siis ole, vaan joillakin luokilla on mahdollisuus valita valinnaisena oppiaineena joko neutraalia uskontotietoa tai oman uskonnon opetusta. (Tomperi 2013.)

Suomen kaltaisia uskonnon opetuksen malleja löytyy Belgiasta, Itävallasta, Puolasta, Saksasta, Serbiasta, Slovakiasta ja Unkarista. Samankaltaisella mallilla tarkoitetaan tunnustuksellista tai oman uskonnon opetusta, jota opetetaan enemmistön uskonnon mukaisesti. Tiettyjen ehtojen täytyessä on tarjolla opetusta myös muille rekisteröidyille uskonnollisille yhdyskunnille. Uskonnon opetukselle on vaihtoehtona esimerkiksi etiikan

opetusta. (Tomperi 2013.) Käytännössä nämä mallit kuitenkin eroavat toisistaan todella paljon. Esimerkiksi Belgian opetusmallista on löydettävissä sekä samanlaisuuksia, mutta myös eroavaisuuksia Suomen malliin verrattuna.

Belgiassa on sekä yksityisiä että julkisia kouluja ja näissä uskonnon opetus toteutetaan hieman eri tavalla (Franken 2017). Belgiassa suurin osa kouluista on yksityisiä katolilaisia kouluja ja näissä järjestetään melkein aina pakollisena oppiaineena katolilaista uskonnon opetusta. Kouluilla on kuitenkin mahdollisuus järjestää muidenkin uskontojen opetusta tai elämäkatsomustietoa. Tätä mahdollisuutta käyttää vain harva yksityiskoulu. Julkisten koulujen uskonnonopetuksen malli on samankaltainen kuin Suomessa. Käytössä on erittelevä malli, jossa opetusta annetaan jokaisen uskontoryhmän edustajille erikseen. (Franken 2017; Loobuyck & Franken 2011.) Loobuyck ja Franken (2011) huomauttavat, että Belgian uskonnon opetuksessa on paljon ongelmia. Julkisen koulun on tarjottava opetusta kaikille tunnistettaville uskonnoille ja sen lisäksi lapsilla on oltava mahdollisuus valita ei-uskonnollista etiikkaa. Tämä luo taloudellisen haasteen pätevien opettajien löytämisen lisäksi. Toinen ongelma on se, että valtio ei voi järjestää opetusta uskontokunnalle ellei sitä ole tunnistettu (recognized). Tällaisia tunnistamattomia uskontoja Belgiassa ovat esimerkiksi Jehovan todistajat. Kolmas ongelma liittyy Flanderin alueelle Belgian pohjoisosassa. Jos vanhemmat eivät ole tyytyväisiä uskonnonopetuksen tarjontaan eivätkä tunnustuksettoman etiikan tarjontaan, voivat he hakea lapselle vapautusta opetuksesta. Muuta vaihtoehtoa ei ole tällä hetkellä tarjolla. (Loobuyck & Franken 2011.) Franken (2017) kysyykin, että onko tällainen erittelevä malli todella haluttua vielä 2000-luvulla? Hän pohtii, onko se paras tapa valmistaa lapsia tulevaisuuden monikulttuuriseen ja moniuskontoiseen yhteiskuntaan (Franken 2017).

3 Uskonnosta ja elämänkatsomustiedosta kaikille yhteiseksi katsomusaineeksi

Poulter, Kuusisto, Malama ja Kallioniemi (2017) toteavat, että pohdittaessa katsomusaineiden opetusta tulisi se ymmärtää kolmen kohdan kautta. Ensinnäkin lapsella on oikeus saada tietoa erilaisista uskonnoista ja katsomuksista, jotka ovat läsnä lapsen jokapäiväisessä elämässä. Toiseksi opetuksen pitäisi antaa oppilaille työkaluja oman henkilökohtaisen näkemyksen muodostamiseen. Kolmanneksi lapsen ymmärrystä ja vuorovaikutusta erilaisia näkemyksiä kohtaan tulisi kehittää. (Poulter ym. 2017.) Poulter ym. (2017) kertovat myös, että on olemassa vahva yhteisymmärrys kansainvälisten katsomusaineiden tutkijoiden keskuudessa siitä, miten katsomuksia tulisi opettaa monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Katsomusopetuksen tulisi perustua tutkittuun tietoon tunnustuksellisen opetuksen sijaan. Koulujen tulisi ottaa neutraali rooli ja tarjota oppilaille tietoa uskonnoista sekä opettaa suvaitsevaisuutta ja dialogia katsomusten välillä. Koulun ei tulisi määrittää oppilaan uskonnollista identiteettiä vaan auttaa sen muodostamisessa. (Poulter ym. 2017.) Alberts (2010) suosittelee tehtyjen tutkimusten perusteella katsomusopetukseen integroivaa mallia, kunhan seuraavat reunaehdot täyttyvät. Opetukselle pitää taata puolueettomuus eikä opetuksen tavoitteena saa olla lapsen saattaminen uskoon tai hengellisyteen. Opetuksen pitää olla ei-uskonnollista (secular), mutta ei anti-uskonnollista (secularist). Oppiaineen opettamisesta ei saa olla vastuussa mikään uskonnollinen taho. (Alberts 2010.) Kuusiston, Poulterin ja Kallioniemen (2017) mukaan uskonnollisen suvaitsevaisuuden (religious tolerance) opettamisen pohtiminen olisi tärkeää. Sen ei tulisi heijastua vain katsomusaineiden opetukseen vaan laajempaan ymmärrykseen multikulttuurisesta kasvatuksesta (Kuusisto ym. 2017).

Suomen uskonnon opetuksen malli on usein nähty vanhanaikaisena ja sitä on pidetty paluuna takaisin menneeseen maailmaan (Ubani 2013b). Suomi muuttuu koko ajan yhä monikulttuurisemmaksi maaksi. Moniarvoisessa ja kansainvälisessä ympäristössä on tärkeää ymmärtää uskonnon ja kulttuurin vastavuoroinen suhde. Uskontojen merkitys globaalilla tasolla on suuri, joten maailman tapahtumien ymmärtämiseksi täytyy osata tunnistaa uskontojen vaikutukset ihmisten ajatteluun ja toimintaan. (Mikkola 2017.) Katsomusaineiden opetuksella voidaankin lisätä merkittävästi oppilaiden tietoisuutta erilaisia katsomuksia edustavien ihmisten elämästä (Kallioniemi, Kuusisto & Ubani

2017). Vuonna 2004 tehdyssä tutkimuksessa kartoitettiin suomalaisten käsityksiä peruskoulun uskonnon opetuksesta. Jo tuolloin suomalaiset kannattivat selkeästi eniten uskontotiedon opetusta eli sellaista uskonnon opettamisen mallia, jossa maailmankatsomuksia käsiteltäisiin tasapuolisesti ja objektiivisesti. Uskonto koettiin tärkeänä oppiaineena, jota tulisi kehittää mielenkiintoisempaan ja ajankohtaisempaan suuntaan. (Räsänen 2007.)

Viime vuosien aikana Suomen uskonnon ja elämänskatsomustiedon opetusta on tutkittu paljon. Tulokset näistä tutkimuksista ovat hyvin samansuuntaisia. Uskonnon opetus (niin luterilainen kuin muidenkin uskontojen opetus) eroavat tavoitteiltaan ja opetukseltaan liikaa elämänskatsomustiedosta eikä opetus ole tasa-arvoista (Kavonius ym. 2015). Zilliacuksen & Holmin (2013) tutkimuksessa 1.-6.-luokkalaisten vähemmistöuskonnon opetukseen tai elämänskatsomustiedon opetukseen osallistuvat oppilaat tunsivat olevansa yleisesti tyytyväisiä opetukseen. Oppilaat kokivat kuitenkin tuntien aikataulutuksen raskaana. Päivät saattoivat venyä pitkiksi, koska uskonnon tunnit olivat yleensä päivän päätteeksi. Jos oppilaita oli opetuksessa vain muutama, kokivat he olonsa yksinäisiksi. Toiseuden tunne (feeling of otherness) nousi myös esiin oppilaiden vastauksissa. Oppilaat tunsivat siis olevansa toisia tai eri ryhmäläisiä, jos he opiskelivat vähemmistöuskontoa tai elämänskatsomustietoa. Vaikka oppilaat kokivat opetuksen yleisesti positiivisena, ei negatiivisia vaikutuksia voi jättää huomioimatta. (Zilliacus & Holm 2013.)

Yläkoulussa tehdyssä tutkimuksessa oppilaat osallistuivat yhteiseen integroituun katsomusoppiin (integrative worldview education). Oppilaat pitivät mallia positiivisena ja parempana kuin Suomen nykyistä mallia. Tutkimuksessa oppilaat korostivat, että eivät toivo tulevansa jaotelluiksi uskontojensa perusteella. Erittelevä malli Suomessa lisää oppilaiden syrjäytymistä ja erilaisuuden tunnetta erityisesti vähemmistöjen oppilailla. Fyysisestä erottelusta tulisi päästä eroon ja kokeilun perusteella Suomessa tulisikin siirtyä katsomusaineiden integroivaan malliin. (Åhs ym. 2016.) Ubanin (2018b) tekemässä tutkimuksessa eri uskonnollisista taustoista tulevat oppilaat pystyivät olemaan omien sanojensa mukaan integroidun katsomusaineen oppitunneilla yhtä aitoja ja "omia itsejensä" kuin erittelevissä opetustilanteissa. Oppilaat tunsivat, että he edustivat omia näkemyksiään eivätkä uskonnollisen taustansa näkemyksiä. He tunsivat, että oppitunneilla, joissa eri katsomuksia käsiteltiin neutraalisti eikä mitään katsomusta korostettu, jokainen sai tuoda vapaasti oman näkemyksensä esille. Tutkimuksen perusteella integroidussa katsomusaineen opetuksessa on tärkeintä, että oppilaat ovat

toisilleen tuttuja ja opetustilanteessa vallitsee hyväksymisen ja luottamuksen ilmapiiri. (Ubani 2018b.)

Vähemmistöuskontojen opettajia tutkinut Zilliacus (2013) löysi ongelmakohtia vähemmistöjen uskonnon opetuksesta. Opettajat kertoivat kuinka hankalaa moninaisia ryhmiä on opettaa. Oppilaita voi olla kolmesta kahteenkymmeneen ja he saattoivat olla täysin eri ikäisiä. Opettajat myös kokivat hankalana sen, että osa 7-vuotiaista oppilaista saattoi tuntea esimerkiksi koraanin täysin ulkoa kun toisille islam oli täysin vieras. Tulokset korostivat sitä, että luokassa tulisi olla vähintään viisi oppilasta, jotta oppiminen olisi optimaalista. (Zilliacus 2013.) Elämänkatsomustiedon opettajia tutkittaessa elämänkatsomustieto nähtiin hyödyllisenä oppiaineena. Opettajat kokivat, että oppilaat pystyivät oppimaan paremmin avoimessa ja turvallisessa ilmapiirissä, mitä tuki pienet ryhmäkoot. Opettajien mielestä oppilaat saavat elämänkatsomustiedossa laajemman perspektiivin uskontoihin ja kattavamman näkemyksen maailmasta kuin uskonnon opetuksessa. Elämänkatsomustiedon koettiin kehittävän kriittisen ajattelun taitoja, sosiaalisia taitoja sekä vahvistavan oppilaan identiteettiä ja kasvua ihmisenä. Opettajat kokivat oppiaineen kuitenkin vaikeaksi opetettavaksi, koska oppiaine on laaja ja heidän mielestään määrittelemätön. Silti kaikki tutkimuksessa olleet opettajat olivat sitä mieltä, että elämänkatsomustieto sopisi oppiaineena kaikille ja suurin osa sitä mieltä, että kaikkien tulisi opiskella sitä uskonnon sijaan. (Zilliacus & Kallioniemi 2016.)

Åhs, Poulter ja Kallioniemi (2019) tutkivat vanhempien, opettajien ja rehtorien näkemyksiä integroidusta katsomusopista. Vanhemmat ja opettajat kokivat kokeilun kehittäneen oppilaiden suvaitsevaisuutta. Nähtiin, että oppilaiden oma maailmankatsomus kehittyi ja ymmärrys muista katsomuksista kasvaa. Opettajat kokivat, että oppilaiden välinen vuorovaikutus oli parempaa kuin erittelevässä opetuksessa. Opetuksen katsottiin antavan työkaluja ja tietoja erilaisuuden kohtaamiseen. Työelämässä kansainvälisyys on yhä enemmän läsnä. Vanhempien ja opettajien mielestä oli tärkeää, että oppilaat oppivat eri katsomuksista, jotta väärinkäsityksiä ei tulevaisuudessa tulisi. Yhdeksi suureksi teemaksi nousi opetuksen tasa-arvoisuus. Integroivan katsomusopin myötä oppilaita ei eroteltu oman katsomuksen mukaan ja jokaisen koulupäivän pituus pysyi samanlaisena. Joidenkin vanhempien huolena oli, että oppilaan oman maailmankatsomuksen käsittely vähenee. Näin oman ajattelun muodostuminen olisi vaikeampaa. Suurimmaksi haasteeksi vanhemmat nimesivät

opettajan ammattitaidon. Miten opettaa mahdollisimman sensitiivisesti tällaista oppiainetta? Vanhemmat huolestuivat siitä, että oppiaine antaa mahdollisuuden opettajalle korostaa omaa näkemystään. Opettajat kokivat asian kuitenkin eri tavalla. Heidän mielestään se, että oppilaina on paljon erilaisia maailmankatsomuksen omaavia oppilaita jo itsessään saa opettajan sensitiiviseksi ja miettimään tarkoin mitä voi opettaa ja miten. Tämä takaa opettajien mielestä laadukkaan opetuksen oppilaille. (Åhs ym. 2019.)

Helsingissä Kulosaaren yhteiskoulussa yläkoulun oppilaille järjestetään yhteistä katsomusaineiden opetusta. Mallissa ei ole kuitenkaan kyse yhteisestä uskontojen ja elämäkatsomustiedon oppiaineesta. Mallissa oppilaat oppivat oman katsomuksensa mukaan, mutta fyysisesti samassa tilassa muiden kanssa. Kukin oppilas opiskelee oman katsomuksensa opetussuunnitelman mukaan. Käytännössä opetus tapahtuu siis yhdessä tilassa ja tarpeen tullen eriyttäen *kun opetussuunnitelma, käytettävissä olevat aika- ja materiaaliresurssit tai laadukas opetus ylipäättänsä niin vaatii*. (Käpylehto 2015.) Säädökset eivät kiellä eri oppiaineiden tai saman oppiaineen eri oppimäärien opettamista samalla oppitunnilla, kunhan opetussuunnitelmien oppisisällöt ja tavoitteet toteutuvat (Opetushallitus 2018). Opetuksessa esimerkiksi pyhiä kirjoja käsitellessä jakaudutaan katsomusten mukaisiin ryhmiin oppimaan omaan katsomukseen liittyvästä kirjasta. Kuitenkin tärkeää Kulosaaren mallissa on, että tutkiminen ei lopu tuohon. Ryhmätyöskentelyn jälkeen alkaa yhteinen keskustelu eri katsomusten välillä aiemmin opitusta pohtien yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Mallin vahvuutena nähdään yhteistyö yli ainerajojen ja eri tahojen kanssa. Koululla on käynyt monen eri katsomuksen edustajia ja oppilaat ovat päässeet vierailemaan monen ulkopuolisen tahon tiloissa. Kulosaaren koulun katsomusaineiden opettajilta tämä on vaatinut hyvää yhteistyötä ja yhteisopettajuutta. Yhteisopettajuuden kautta tuntien paikat ovat olleet parempia ja tilajärjestelyt helpommin järjestettävissä. Dialogin koetaan kehittyvän mallin avulla, sillä kaikki (niin opettaja, oppilaat kuin oppiaines) pääsevät olemaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Koetaan, että näin tunneilla päästään helpommin kiinni siihen mikä on olennaista. Opettajille tärkein palaute on tullut suoraan oppilailta tuntien jälkeen. Tuntien jälkeen paikalta on yleensä poistunut rikkaamman maailmankuvan omaava yksilö ja opitun tiedon kehittyminen on ollut merkittävää. Malli on luonut myös haasteita. Opettajat ovat harvoin ilman hyvää perehtymistä ja omaa kiinnostusta päteviä opettamaan näin laajaa oppiainetta. Oppikirjattomuus on työllistänyt opettajia, sillä valmista materiaalia tällaisen oppiaineen toteuttamiseen ei ole vielä olemassa. Haasteita on luonut

myös ajan rajallisuus. Oppisisältöjä yhteisessä aineessa on runsaasti ja niiden kaikkien käsitteleminen oppitunneilla on välillä tuottanut vaikeuksia. (Käpylehto 2015.)

Himanen (2015) on eritellyt artikkelissaan argumentteja oman uskonnon opetuksen puolesta ja vastaan. Argumentit Himanen on poiminut julkisesta keskustelusta, jossa on perusteltu ihmisten ja tahojen erilaisia mielipiteitä uskonnon opetuksesta. Suomalaista mallia on perusteltu esimerkiksi sillä, että oppilaan kehityksen kannalta on järkevämpää keskittyä ensin omaan uskontoonsa ja siirtyä vasta sitten oppimaan muista uskonnoista. On väitetty, että kriittisen ajattelun kehittyminen lapsella edellyttää hyvää käsitystä omista juuristaan. Oman uskonnon opetuksen katsotaan tukevan erilaisten katsomusten, uskontojen ja kulttuurien säilymistä. Huolta on herättänyt myös yhteisen katsomusaineen neutraalius. Olisiko neutraalius mahdollista säilyttää oppiaineessa? Täten on pohdittu jäisikö opetus pinnalliseksi tarkasteluksi eikä mihinkään katsomukseen ehdittäisi tai edes uskallettaisi syventyä tarkemmin, sillä se saatettaisiin kokea uskonnon harjoittamiseksi. On spekuloitu myös sitä, hakisivatko uskontokuntaan kuulumattomat vapautusta yhteisestä oppiaineesta, jossa käsiteltäisiin kaikkia uskontoja. (Himanen 2015.)

Oman uskonnon opetusta on perusteltu lapsen oikeudella omaan uskontoonsa. Oman uskonnon opetuksen mallin on sanottu helpottavan vähemmistöjen integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. (Rissanen 2014.) Nykyistä uskonnon opetuksen mallia on puolustettu ihmisoikeuksiin ja uskonnonvapauslakiin vedoten. Oman uskonnon opetus antaa eri ryhmille ja vähemmistöille opetusta, joka lähtee heidän omista lähtökohdistaan. (Hokkanen 2014.) Myös USKOT-foorumi (2014) on ottanut kantaa oman uskonnon opetuksen puolesta. He kokevat, että uskonnon opetusta tulee uudistaa ja kehittää, mutta ei muuttamalla sitä yhteiseksi katsomusaineeksi. He painottavat oman uskonnon opetuksen tärkeyttä uskonnonvapauslain ja erityisesti vähemmistöjen takia. He uskovat, että yhteinen katsomusaine sortaisi pienryhmäisiä uskontoja ja sotisi positiivista uskonvapautta vastaan. Pelkona on myös, että uskontojen opetus siirtyisi pedagogisten ammattilaisten käsistä uskonnollisten yhteisöjen käsiin, jossa opetus olisi hyvin erilaista resursseista riippuen. He vertaavat yhteistä katsomusainetta tilanteeseen, *jossa historiantunnilla opittaisiin vain maailmanhistoriaa, ei Suomen, tai jossa kielinä opetettaisiin vain jotain suurta maailmankieltä, ei omaa äidinkieltä.* (USKOT 2014.) Vaikka yleisessä keskustelussa on noussut huoli lasten omasta halusta ja uskalluksesta tuoda esiin omaa näkemystään katsomuksista, ilmaista omaa uskonnollista identiteettiään

ja olla autenttisesti läsnä integroidussa uskonnon opetuksessa, ei siitä ole kuitenkaan empiiristä näyttöä (Ubani 2018a).

Yhteisen katsomusaineen opetuksen puolesta on perusteluja julkisessa keskustelussa ollut myös runsaasti. Jotta suomalainen opetusjärjestelmä tuottaisi suvaitsevaisia, erilaisuutta ymmärtäviä ja yhteistyötaitoisia yhteiskunnan jäseniä, tulisi eri katsomuksia opiskella yhdessä samassa tilassa. Dialogia katsomusten välillä ei voi kehittyä ilman todellista aitoa vuorovaikutusta. Oman uskonnon opetuksen ei koeta edistävän sellaista tietojen ja taitojen kehittymistä, jota monikulttuurisessa maailmassa eläminen edellyttää. Opetus koetaan usein epätasa-arvoiseksi, sillä luterilaisen uskonnon opetukseen löydetään lähes aina pätevä opettaja opettamaan oppiainetta. Esimerkiksi islamin uskonnon opetuksessa näin ei usein ole. Valitulla opettajalla saattaa olla hyvä tietopohja islamista, mutta ei opettajan pätevyyttä tai toisinpäin. Yhteisen katsomusaineen puolesta puhuvat myös resurssit ja tilaratkaisut. Monen opettajan palkkaaminen käy raskaaksi koulun resursseille ja tunnit on usein pidettävä koulupäivien jälkeen, jolloin vähemmistöuskontoon kuuluvien koulupäivät saattavat venyä pitkiksi. (Himanen 2015.)

Kritiikkiä on esitetty nykyisestä järjestelmästä, jossa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat eivät saa valita elämäkatsomustietoa. Tasa-arvoisuuden ongelma syntyy siinä, kun osa muslimeista ei kuulu virallisesti mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan ja saavat näin halutessaan valita elämäkatsomustiedon. (Himanen 2015.) Elämäkatsomustiedon voi valita uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva oppilas vain silloin, jos hänen omaa uskontoaan ei opeteta. Käytännössä siis luterilaiseen kirkkoon kuuluvan oppilaan on pakko osallistua oman uskonnon opetukseen, mikä luo ongelman katsomuksellisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. (Hokkanen 2014.) On laajasti väitetty, että oppilaita erotteleva malli uskonnollisten taustojen perusteella johtaa sosiaaliseen pirstaloitumiseen ja estää dialogin eri katsomusten välille (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2016). Suomesta tulee koko ajan yhä monimuotoisempi ja tarve yhteiselle ymmärrykselle ja dialogille katsomusten välillä kasvaa (Zilliacus 2014). Oppilaiden jakaminen ”meihin” ja ”muihin” lisää kulttuurista erottelua, syrjäytymisen tunnetta (Zilliacus & Holm 2013) sekä kasvattaa toiseuden tunnetta (Åhs ym. 2016). Integroivan uskonnon opetuksen oikea ja ei-stereotyyppinen tieto eri katsomuksista olisi hyödyllistä. Ilman sitä on vaikea kehittää arvostavaa ja suvaitsevaa asennetta kulttuuriin ja uskonnollisiin erilaisuuksiin. (Loobuyck & Franken 2011.) Molempien mallien kannattajilla näyttäisi olevan sama agenda: tuottaa yhteistyötaitoisia dialogiin kykeneviä

suvaitsevaisia kansalaisia. Kuitenkin mielipiteet siitä, kuinka lopputulemaan päästään, ovat erineviä. (Himanen 2015.)

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuksen tehtävä

Tutkimuskysymystemme avulla haluamme tutkia luokanopettajaopiskelijoiden näkemyksiä katsomusaineiden opetuksesta ja sen tulevaisuudesta. Olemme kiinnostuneita siitä, mitkä asiat koetaan tärkeiksi katsomusaineiden opetuksessa sekä millä tavalla tämän hetkistä opetusta voitaisiin kehittää. Aiemmin tehtyjen tutkimusten ja kokeilujen perusteella kaikille yhteinen katsomusaine voisi olla mahdollinen opetuksen malli tulevaisuudessa Suomessa (ks. esim. Åhs ym. 2016 & Käpylehto 2015). Tässä tutkimuksessa kartoitamme siksi myös luokanopettajaopiskelijoiden näkemyksiä yhteisen katsomusaineen mahdollisuuksista ja haasteista. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

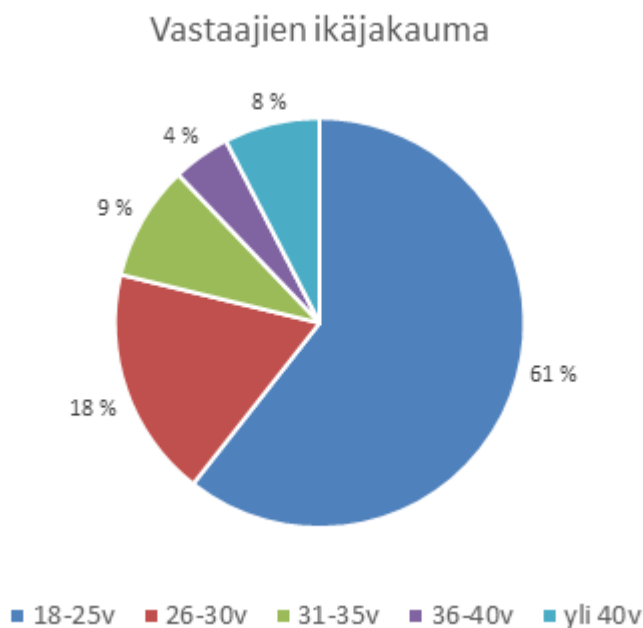
1. Mikä katsomusaineiden opetuksessa on luokanopettajaopiskelijoiden mielestä tärkeää?
2. Millä tavoin katsomusaineiden opetusta voitaisiin luokanopettajaopiskelijoiden mielestä kehittää?
3. Miten luokanopettajaopiskelijat perustelevat näkemystään yhteisestä katsomusaineesta?

4.2 Tutkimusaineisto

Teimme laadullisen tutkimuksen, jossa selvitimme opettajaopiskelijoiden näkemyksiä katsomusaineiden opetuksesta. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat Turun yliopiston Rauman kampuksen luokanopettajaopiskelijat. Tutkimus toteutettiin survey-tutkimuksena. Aineisto kerättiin syksyllä 2018 sähköisellä lomakkeella (liite 1), joka koostui muutamasta suljetusta kysymyksestä sekä avoimista kysymyksistä. Päädyimme keräämään aineiston kyselylomakkeella, sillä halusimme saada laajan näkemyksen opiskelijoiden ajatuksista. Muutaman luokanopettajaopiskelijan haastattelemisen ei olisi tätä meille tuottanut. Suurin osa lomakkeen kysymyksistä on avoimia kysymyksiä. Avointen kysymysten etu on se, että vastaajan mielipiteen saa perusteellisesti selville ja vastausten joukosta voi löytää jotain yllättävää, mitä ei tullut tutkijana ajatelleeksi (Valli

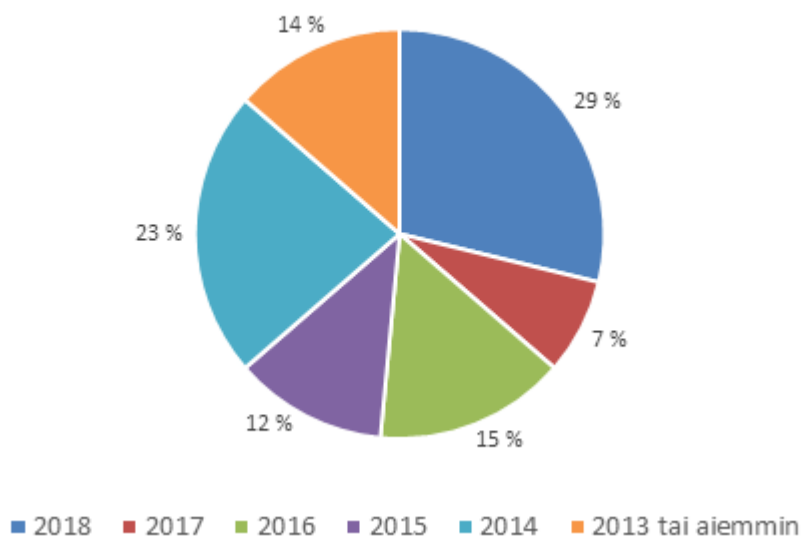
2010). Toisaalta avoimissa kysymyksissä piilee myös riski. Vastaukset voivat olla lyhyitä, jolloin hedelmällistä analysoitavaa on hyvin vähän (Valli 2010).

Toteutimme sähköisen lomakkeen Webropol-kyselynä. Lomakkeen toimivuutta ja luotettavuutta testattiin vertaisryhmässä ennen aineiston keräämistä. Lomake lähetettiin Turun yliopiston tietokannan kautta kaikille Rauman kampuksen luokanopettajaopiskelijoille ja sivuaineenaan luokanopettajan monialaisia opintoja käyville sähköpostitse. Kävimme myös esittelemässä tutkimustamme ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoille heidän viimeisen uskonnon luentonsa aluksi. Kyselyymme vastasi 66 vastaajaa. Saimme hyvin vastauksia kaikilta vuosikursseilta sekä laajalta ikäskaalalta. Vastaajien ikäjakauma näkyy kuviossa 1 ja vastaajien opintojen aloitusvuodet kuviossa 2.

Kuvio 1. Vastaajien ikäjakauma

Vastaajien opintojen aloitusvuodet

Kuvio 2. Vastaajien opintojen aloitusvuodet

Kaikkia osallistujia informoitiin siitä, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Osallistujilta ei kerätty mitään henkilötietoja. Tällä turvattiin vastaajien yksityisyyden suoja eli vastauksista ei voitu tunnistaa kenenkään vastaajan henkilöllisyyttä (Kuula 2006). Taustatietojen osalta olimme kiinnostuneita vastaajan sukupuolesta, opiskeluiden aloitusvuodesta, iästä sekä uskontokunnasta. Pyydettyjen henkilötietojen tulee olla tutkimuksen kannalta tarpeellisia ja arkaluonteisten tietojen jakamiseen täytyy olla vastaajan suostumus (Kuula 2006). Oman uskontokunnan kertominen voi olla vastaajalle arkaluonteinen asia, joten kysymykseen oli mahdollista jättää vastaamatta. Säilyttääksemme anonymiteetin vastaukset numeroitiin saapumisjärjestyksessä. Lomakkeen alussa pyydettiin suostumus käyttää lomakkeessa kerrottuja asioita osana tieteellistä tutkimusta. Aineistoa on säilytetty hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla (TENK 2012).

4.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksemme aineiston analysoinnissa käytimme sisällönanalyysiä. Koska laadullinen aineistomme on riittävän suuri, sisällönanalyysi on hyvä tapa analysoida sitä (Nowell, Norris, White & Moules 2017; Braun & Clarke 2013). Sisällönanalyysi voidaan toteuttaa teorialähtöisesti, teoriaohjaavasti tai aineistolähtöisesti (Tuomi & Sarajarvi 2013). Näistä

vaihtoehtoista valitsimme viimeisimmän, sillä se sopi tutkimustehtäväämme parhaiten. Tutkimuskysymystemme vastaukset voisivat olla käytännössä mitä tahansa, joten koimme teorialähtöisen ja -ohjaavan lähestymistavan rajoittavan tulkintaamme aineistosta. Sisällönanalyysillä pyrimme saamaan aineiston tiivistettyä selkeäksi kuitenkin kadottamatta aineiston sisältä kumpuavaa tärkeää tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2013). Aineistolähtöinen sisällönanalyysi analysoi, karsii sekä tutkii aineistoa tehden siitä yhteenvedon käyttämällä jo olemassa olevia sekä aineistosta esille nousseita teemoja (Cohen, Manion & Morrison 2011). Aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä saadaan korostettua yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia sekä sen kautta voi herätä ennalta arvaamattomia oivalluksia (Braun & Clarke 2006). Sisällönanalyysi on menetelmänä joustava, sillä se antaa tutkijalle paljon vapauksia. Joustavuus tuottaa myös haasteita tutkimukseen, sillä löydetyistä teemoista on saatava koottua eheä ja koherentti kokonaisuus. (Nowell ym. 2017.) Käytimme aineistoa analysoidessa apuna Braunin ja Clarken (2013, 202–203) menetelmää, jossa on seitsemän vaihetta. Nämä vaiheet ovat litterointi, aineistoon tutustuminen, noodaus, teemojen etsiminen, teemojen vertailu ja kategorisointi, teemojen määrittely ja nimeäminen sekä kirjoittaminen (analyysin viimeistely). Analyysistamme jäi pois litterointi, sillä vastauksemme olivat jo valmiiksi kirjoitetussa muodossa.

Analyysin ensimmäinen vaihe on aineistoon tutustuminen. Aineistoon tutustuminen toteutuu aineiston toistuvana ja aktiivisena lukemisena etsien aineistosta merkityksiä, toistuvia kaavoja ja niin edelleen. Tutkijan on tärkeää tuntea hyvin aineistonsa eri näkökohdat. (Braun & Clarke 2006.) Tutkimuksemme etuna on se, että tutkijoita on kaksi, jolloin näkökulma aineiston tulkintaan oli laajempi. Aineistomme vaikutti jo heti siihen tutustuessa riittävän laajalta ja laadukkaalta. Aineistosta oli helppo löytää erilaisia mahdollisia teemoja. Kun toteuttaa aineistoon tutustumisen hyvin, luo se tukevan pohjan lopulle analyysille (Braun & Clarke 2006).

Analyysin toisena vaiheena on noodaaminen. Käytimme analysoinnissa apuna NVivo 12 Pro -ohjelmaa. NVivo-ohjelma helpottaa aineiston hahmottamisessa ja järjestelemisessä (Bazeley & Jackson 2013). Noodaaminen tarkoittaa otteiden luokittelua Nvivo-ohjelmassa. Tähän vaiheeseen päästään, kun tutkijalle on selvää, mitä aineistossa on ja mikä siinä on kiinnostavaa (Braun & Clarke 2006). Noodaaminen tapahtuu etsimällä aineistosta erilaisia teemoja (Braun & Clarke 2006). Toteutimme noodauksen seuraten Braun & Clarken (2006) antamia neuvoja: pyrimme noodaamaan potentiaalisia teemoja

mahdollisimman paljon, noodasimme kokonaisvaltaisia otteita vastauksista (kontekstin säilymisen tärkeys) ja noodasimme samoja otteita useaan kertaan, jos koimme sen relevantiksi. Noodaamamme otteet olivat pituudeltaan yhdestä lauseesta muutamaa virkkeeseen.

Noodauksen jälkeen analyysissä siirrytään varsinaiseen teemojen etsimiseen. Tämän vaiheen aloitimme, kun koko aineisto oli noodattu. Teemojen muodostamisessa tarkoituksena on koota relevanteista noodeista yhtenäisiä teemoja (Braun & Clarke 2006). Etsiessämme mahdollisia teemoja pohdimme yhteyttä eri noodien välillä, yhteyttä eri teemojen välillä sekä teemojen eri tasoja (Braun & Clarke 2006).

Teemojen muodostamisesta siirrytään teemojen vertailuun ja kategorisointiin. Pohdimme muodostavatko tekemämme teemat koherentin kokonaisuuden ja vastaavatko ne aineistoa. Tässä kohdassa meidän oli tarpeellista vielä muokata ja siirrellä otteita eri teemojen alle kuin mihin olimme ne alun perin sijoittaneet.

Ennen lopullisen raportin kirjoittamista teemat tulee vielä määritellä ja nimetä. Tärkeää tässä kohtaa on, että tutkija osaa määritellä, mistä teemoissa on kyse. (Braun & Clarke 2006.) Pyrimme antamaan teemoille nimet, jotka vastaavat mahdollisimman hyvin niiden sisältöä. Pohdimme vielä, että teemojen nimet vastaavat varmasti asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Määrittelytyön jälkeen muodostimme lopulta yhteensä 12 teemaa, neljä teemaa jokaista tutkimuskysymystä kohden. Näitä teemoja kuvailemme tarkemmin tuloksissa.

5 Tulokset

Teemoittelimme aineiston kolmen tutkimuskysymyksemme pohjalta. Rakensimme jokaisen tutkimuskysymyksen alle neljä teemaa eli teemoja on yhteensä 12. Muodostamamme teemat perustuvat näkemyksiin, jotka korostuivat aineistoissa. Seuraavaksi esittelemme nämä teemat. Kolmessa ensimmäisessä alaluvussa esittelemme tulokset jokaiseen tutkimuskysymykseemme ja annamme tarkat kuvaukset kokoamistamme teemoista. Teemat näkyvät tekstissä lihavoituina. Viimeisessä alaluvussa esittelemme vielä yhteenvedon saamistamme tuloksista.

5.1 Opiskelijoiden tärkeäksi kokemat tekijät katsomusaineiden opetuksessa

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme on *Mikä katsomusaineiden opetuksessa on luokanopettajaopiskelijoiden mielestä tärkeää?* Aineiston pohjalta rakensimme tähän tutkimuskysymykseen liittyen neljä teemaa, jotka ovat **opetuksen tunnustuksettomuus, monipuolinen eri katsomuksiin tutustuminen, erilaisten näkemysten kunnioittaminen sekä etiikka ja filosofia.**

Opetuksen tunnustuksettomuus

Yhdeksi selkeästi tärkeimmäksi tekijäksi katsomusaineiden opetuksessa opettajaopiskelijat kokivat tunnustuksettomuuden. Tunnustuksellinen uskonnon opetus koettiin kuuluvan kirkon tehtäviin eli koulussa opetuksen tulisi olla täysin tunnustuksetonta. Vaikka uskonnon opetuksen tunnustuksellisuuden käsitteestä on luovuttu uskonnonvapauslain (2003) myötä jo yli 15 vuotta sitten, kävi vastauksista ilmi kuitenkin huoli tämän hetken opetuksen liiallisesta tunnustuksellisuudesta. Uskonnon opetuksen ei haluta ”tuputtavan” lapsille tiettyä näkemystä maailmasta.

Mielestäni tämänhetkinen uskonnonopetus ei ole opetussuunnitelmasta huolimatta tunnustuksetonta. Uskontoja ei opeteta lähtökohtaisesti objektiivisesti tai en ainakaan koe, että objektiivisuus toteutuisi tasaisesti eri koululaitoksissa. Vastaja 53

Katsomusaineiden opetuksessa on tärkeää tukea oppilaan maailmankuvan kehitystä ilman ”tuputtamista”. Vastaja 40

Vastauksissa toistuivat termit neutraalisuus ja objektiivisuus. Katsomusaineiden opetuksessa koettiin tärkeäksi tieteeseen perustuva lähestymistapa. Uskonnon opetuksessa ei haluttu tietyn vakaumuksen korostamista, vaan opetuksen toivottiin olevan katsomusvapaata.

Eri uskontoja pitäisi opettaa neutraalisti monesta eri näkökulmasta. Vastaja 38

Lasten pitäisi saada olla kaikkien yhdessä myös katsomusaineen tunnilla ja katsomusaineen tulisi olla tunnustuksetonta ja objektiivista tietoa eri uskonnoista ja tasa-arvoisuuteen perustuvaa pohdintaa eri katsomuksiin liittyvistä kysymyksistä. Vastaja 51

Vastauksissa mainittiin, että tämän hetkinen uskonnon opetus käsittelee liikaa Raamattua ja kristinuskon asioita, mikä osaltaan rikkoo objektiivista lähestymistapaa. Uskonnon opetukseen toivottiin laajempaa näkökulmaa esimerkiksi käsittelemällä sen merkitystä historiassa ja pohtimalla sen roolia yhteiskunnassa.

Monipuolinen eri katsomuksiin tutustuminen

Opettajaopiskelijat kokivat, että uskonnon opetuksessa tärkeää on monipuolinen eri katsomuksiin tutustuminen. Tämän hetkistä laajempaa tietämystä eri uskontojen ominaispiirteistä ja perinteistä pidettiin erittäin tärkeänä. Oppilaalle tulisi kattaa perustiedot sekä omasta että muista maailman uskonnoista. Eri katsomusten tunnistamista pidettiin tarpeellisena taitona nykypäivän maailmassa ja koko ajan monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa.

Oman uskonnon perusymmärrys ja perustietämys muista uskontokunnista (on tärkeää). Vastaja 2

Pidän kaikkein keskeisimpinä sisältöinä kriittisen ajattelun, tieteellisen maailmankuvan ja loogisen päättelyn taitojen opettamista keskeisimpänä. Katsomusaineiden kontekstissa tämä tarkoittaa toki eri uskontoihin perehtymistä. Vastaja 26

Pidän kuitenkin uskonnonopetuksessa tärkeänä sitä, että oppilaat perehtyvät eri uskontokuntiin ja kulttuureihin jo pelkästään sivistyksen takia. Oppilaiden on hyvä tietää, miten moninainen kirjo erilaisia uskontoja maailmassa on ja miten niiden ideologiat poikkeavat pääpiirteissään toisistaan. Se, että perehdytään johonkin uskontokuntaan ja sen perinteisiin, ei tarkoita oppilaiden käännättämistä. Vastaaaja 50

Eri katsomuksiin ja uskontoihin liittyvien perustietojen tietäminen kuuluu vastaajien mielestä tämän päivän yleissivistykseen, minkä takia sitä tulisi lisätä koulun uskonnon opetukseen. Katsomusaineen yhdeksi keskeisimmäksi tehtäväksi koettiin nimenomaan objektiivisen ja tieteeseen perustuvan tiedon opettaminen. Oppilas olisi täten tietoinen suuresta katsomusten kirjosta, tunnistaisi katsomusten joitakin ominaispiirteitä sekä käsittäisi katsomusten vaikutuksen kulttuuriin ja historiaan.

Erilaisten näkemysten kunnioittaminen

Katsomusaineen opetuksessa tärkeänä pidettiin opetuksen kautta syntyvää ymmärrystä eri katsomusten välille. Moni mainitsi, kuinka tärkeää on hyväksyä erilaiset näkemykset sekä kunnioittaa muiden vakaumuksia. Monikulttuuristumisen myötä erilaisten katsomusten kirjo lisääntyy koko ajan Suomessa. Tästä syystä oppilaiden on tärkeää osata arvostaa erilaisuutta ja pyrkiä ymmärtämään ihmisten erilaisia tapoja toimia.

Katsomusaineen tulisi antaa valmiuksia ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin ymmärtämiseen. Vastaaaja 25

Elämme monimuotoisessa maailmassa ja olisi tärkeää opettaa oppilaille avarakatseisuutta ja antaa tietoa monista eri kulttuureista, ihmisoikeuksista ja opettaa kunnioittamaan itselle vieraita uskontoja ja tapoja. Vastaaaja 32

Muiden näkemysten kunnioittaminen liitettiin nimenomaan muuttuvaan maailmaan ja globalisaatioon. Opetuksen tulisi pyrkiä herättämään oppilaissa suvaitseva ja hyväksyvä asenne, jotta tulevaisuuden yhteiskunnassakin voitaisiin elää yhteisymmärryksessä ja kunnioittaa erilaisia näkemyksiä. Erilaisuuden kunnioittaminen voitaisiin saavuttaa

turvallisessa ympäristössä erilaisista näkemyksistä yhdessä keskustellen. Oppilaan tulee arvostaa myös omaa katsomustaan.

Oppilaan omia arvoja kunnioitetaan ja oppilas saa muodostaa omaan elämään sopivia katsomuksia. Vastaja 4

Annetaan ja haastetaan oppilaat luomaan henkilökohtaiset näkemykset asioista ja keskustelemaan niistä. Opetetaan joustavaa mieltä ja kykyä kestää epävarmuutta. Vastaja 21

Käymällä vuoropuhelua katsomusten välillä oppilas saa kosketuspintaa erilaisuuteen ja myös sen kunnioittamiseen. Katsomusaineen oppitunneilla tulisi välttää vastakkainasettelua ja katsomusten erottelua. Vastauksissa painotettiin aiemmin mainitun teeman eli erilaisiin katsomuksiin tutustumisen merkitystä ja vaikutusta siihen, että oppilaat oppivat kunnioittamaan muiden näkemyksiä. Tutustumalla eri katsomuksiin ja niiden ydinajatuksiin oppii ymmärtämään paremmin erilaisuutta ja myös arvostamaan sitä.

Etiikka ja filosofia

Yhdeksi tärkeimmäksi tekijäksi katsomusaineen opetuksessa opettajaopiskelijat kokivat etiikan ja filosofian sisällöt. Vastajat pitivät tärkeänä sitä, että opettaja toteuttaa katsomusaineen tunneilla arvokasvatusta ja haastaa oppilaat eettiseen pohdintaan. Etiikan ja filosofian sisältöihin kuuluisi esimerkiksi pohdintaa siitä, millainen on hyvä ihminen. Moni nosti vastauksissaan esille myös tunnetaitojen ja ajattelutaitojen kehittymisen tärkeyden.

Etiikka on mielestäni tärkein osa-alue katsomusaineiden opetuksessa. Vastaja 43

Katsomusaineiden opetuksessa tärkeää on myös se, että oppilaat havahtuisivat siihen, miten tärkeää on välittää itsestä, muista sekä luonnosta. Opitaan tärkeitä tunnetaitoja, joiden kautta kyetään sekä sujuvaan yhteistyöhön, mutta myös itsenäiseen, vastuulliseen ja oma-aloitteiseen työhön. Vastaja 50

Katsomusaineen tulisi tarjota tukea oman ajattelun kehittymiselle ja eettisfilosofisille pohdinnoille. Vastaja 25

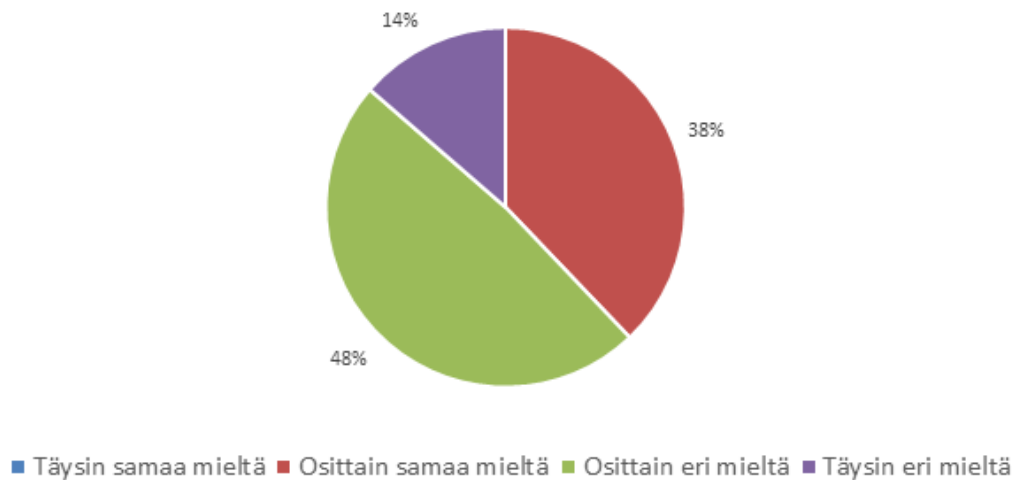
Moni mainitsi vastauksessaan moraalien ja empatian käsitteet. Tärkeänä pidettiin sitä, että oppilaat oppivat tekemään eettisiä valintoja ja huomaavat hyvän maailmassa. Etiikan ja filosofian sisällöt toteutuvat katsomusaineen oppitunneilla muun muassa avoimena keskusteluna sekä eettisten kysymysten käsittelynä ja pohdintana. Etiikka ja filosofia koettiin tärkeänä osana koulun antamaa kasvatusta ja katsomusaineen oppitunnit olisivat hyvä paikka toteuttaa sitä.

Yllä kuvailtujen keskeisten teemojen lisäksi aineistossa muutamit vastaajat kokivat tärkeäksi ympäröivän kulttuurin tuntemisen. Ympäröivän kulttuurin tuntemisella vastaajat tarkoittivat länsimaisen kulttuurin ja vielä tarkemmin Suomen kulttuurin tuntemista. Kristinusko vaikuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan esimerkiksi juhlapyhien kautta. Pieni osa vastaajista mainitsi tärkeäksi myös opetussuunnitelman noudattamisen sekä monipuolisten ja uusien menetelmien hyödyntämisen opetuksessa.

5.2 Katsomusaineiden opetuksen kehitysehdotuksia

Ennen katsomusaineiden opetuksen kehitysehdotuksien kysymistä halusimme tietää, mitä mieltä luokanopettajaopiskelijat ovat tämän hetkisestä opetuksesta. Kysyimme vastaajilta, ovatko he tyytyväisiä tämän hetkiseen katsomusaineiden opetukseen (kuviokuva 3). Vastaajista yhteensä 52 % oli osittain tai täysin eri mieltä väitteen kanssa. He siis kokivat, että jotain pitäisi muuttaa nykyisessä opetuksessa. 48 % vastaajista oli osittain tyytyväisiä tämän hetkiseen opetukseen. Kuitenkaan yksikään vastaaja ei ollut täysin samaa mieltä väitteen kanssa eli kukaan opettajaopiskelijoista ei ole täysin tyytyväinen nykytilanteeseen.

Olen tyytyväinen tämän hetkiseen katsomusaineiden opetukseen.

Kuvio 3. Vastaajien tyytyväisyys tämän hetkiseen katsomusaineiden opetukseen

Toinen tutkimuskysymyksemme on *Millä tavoin katsomusaineiden opetusta voitaisiin luokanopettajaopiskelijoiden mielestä kehittää?* Tähän kysymykseen muodostimme aineiston pohjalta neljä teemaa, jotka ovat **eri katsomuksista oppiminen, dialogi katsomusten välillä, etiikan ja filosofian korostaminen** sekä **yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen**.

Eri katsomuksista oppiminen

Opettajaopiskelijat lisäisivät katsomusaineen opetukseen enemmän eri katsomuksista oppimista. Tämän hetkisen uskonnon opetuksen koetaan keskittyvän liikaa omaan uskuntoon, jolloin muiden uskontojen ja katsomusten rooli opetuksessa jää hyvin vähäiseksi. Opiskelemalla myös muiden uskontojen perusajatuksia ja perinteitä oppilaat saisivat laajemman kuvan uskonnoista.

Enemmän uskontotieteitä. Koitetaan saada opetettavat ymmärtämään asioita myös muiden kuin oman uskonnon näkökulmasta. Vastaja 17

Eri katsomuksista oppimista perusteltiin muun muassa globalisaatiolla ja yhteiskunnan monikulttuuristumisella. Vastajat kokivat, että nyky-yhteiskunnassa on tärkeää tuntea eri katsomusten ydinasioita. Eri katsomuksista oppimisen ajateltiin myös lisäävän kriittisen ajattelun kehittymistä, kun ilmiöitä ja asioita tarkastellaankin yhden näkökulman sijaan monesta näkökulmasta.

Katsomusaineiden opetus Suomessa on yhä valitettavan vahvasti sidoksissa kristinuskoon. Katsomusaineiden opetuksen painopisteen tulisi siirtyä vahvemmin kriittisen ajattelun ja uskontojen yhteiskunnallisen vaikutuksen opettamiseen. Vastaja 26

Keskittyminen tulisi suunnata monipuoliseksi uskontojen tutkimiseksi ja pohtimiseksi, yhteiskuntaan linkitettyinä (maahanmuutto jne.), sekä oppilaiden arjen tapahtumien herättämiin kysymyksiin. Vastaja 15

Vastajien mukaan opetus tulisi suunnata enemmän oppilaiden arkeen ja heitä askarruttaviin kysymyksiin. Oppitunneille voisi tulla esimerkiksi eri uskontokuntien edustajia kertomaan omasta uskonnostaan ja arjestaan. Uskonnon oppitunnit tulisi kuitenkin säilyttää neutraaleina ja tieto tulisi jakaa objektiivisesti. Vastajat toivoivat katsomusaineiden opetuksesta entistä monipuolisempaa ja avarakatseisempaa.

Dialogi katsomusten välillä

Katsomusaineiden opetusta halutaan kehittää lisäämällä siihen enemmän katsomusten välistä dialogia. Katsomusaineiden oppitunneille vastaajat kaipasivat enemmän eri katsomusten ja uskontojen käsittelyä sellaisella tavalla, että se auttaisi ymmärtämään erilaisia ajattelutapoja. Opetuksen toivottiin olevan keskustelevampaa, sillä vuoropuhelu edistäisi näkemysten välistä hyväksyntää ja ymmärrystä.

Uskonnon opetus voisi olla vähemmän tunnustuksellista ja keskittyä enemmän juuri uskontojen ajatuksiin tutustumiseen. Vastaja 44

Katsomusaineiden opetus pitäisi olla keskustelevampaa ja sisältää vahvasti myös hyväksyvää asennekasvatusta. Vastaja 21

Katsomusaineiden opetukseen kaivattiin enemmän avoimuutta ja keskinäistä vuoropuhelua yli katsomusrajojen. Monet vastaajista toivoivat, että eri katsomusten edustajat voisivat keskustella asioista yhdessä samalla oppitunnilla.

Lisäisin avoimuutta uskontokuntien uskonnonopetuksen välillä, olisi mielenkiintoista käsitellä esimerkiksi etiikan kysymyksiä eri uskontokuntien edustajien kanssa yhteisesti. Vastaja 2

Toivoisin katsomusaineiden yhdistyvän yhdeksi isoksi kokonaisuudeksi, jolloin eri uskontokuntien opetuksesta luovuttaisiin. Tämä lisäisi mielestäni tunnustuksettomuutta ja mahdollistaisi aidon dialogin eri uskontokuntien välillä. Vastaja 53

Tämän hetkinen katsomusaineiden opetus koettiin oppilaita ja katsomuksia lokeroivana. Katsomusten välinen vuoropuhelu nähdään tärkeänä taitona Suomessa, jossa katsomusten kirjo on koko ajan lisääntymässä ja muuttumassa. Vastajat uskovat katsomusten välisen dialogin ehkäisevän ennakkoluuloja ja vihapuhetta. Eriäviä näkemyksiä tulisi osata käsitellä yhdessä niistä keskustellen ja ratkaisuja yhdessä pohtien.

Etiikan ja filosofian korostaminen

Opettajaopiskelijat pitivät etiikkaa ja filosofiaa tärkeänä osana katsomusaineita ja näitä sisältöjä he haluaisivat myös oppiaineessa korostaa. Osa vastaajista oli jopa sitä mieltä, että uskonnon opetus tulisi kokonaan korvata etiikan ja filosofian opetuksella. Katsomusaineiden oppitunneille vastajat haluaisivat enemmän eettisten kysymysten pohdintaa ja yhteistä keskustelua.

Kristinuskon opetuksen määrää voisi vähentää ja yleistä elämäkatsomusta lisätä. Vastaja 33

Uskonnosta ja katsomuksesta opetuksen lähtökohtana tulisi luopua. Opetuksen tulisi keskittyä yhteiskunnalliseen etiikkaan ja moraaliin sekä puhua avoimesti sosiaalisista tekijöistä, joille hyvänä ihmisenä eläminen perustuu. Hyvä ihmisyyden ei katsomusta kaipaa. Vastaja 26

Haastaisin oppilaita enemmän ajattelemaan itse ja varmuutta pysyä omassa kannassaan samalla hyväksyen muiden näkemykset. Vastaja 21

Vastauksista käy ilmi, että uskonnon opetusta haluttaisiin kehittää enemmän tämän hetkisen elämäntiedon kaltaiseksi oppiaineeksi. Elämäntiedossa korostuvat eettinen pohdinta ja hyvän elämän tavoittelu. Näitä asioita toivottiin enemmän myös uskonnon opetukseen. Vastaajien mielestä kristinuskoon liittyviä oppeja voitaisiin vähentää ja siten antaa tilaa uskonnon opetuksessa etiikalle ja filosofialle.

Yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen

Vastauksista kävi ilmi, että luokanopettajaopiskelijoiden mielestä katsomusaineita tulisi kehittää yhteisen katsomusaineen suuntaan. Opetusta tulisi muuttaa sellaiseen muotoon, että kaikki voisivat osallistua siihen taustasta riippumatta. Oppilaiden lokeroinnista haluttiin eroon ja kaikille yhteisen oppiaineen muodostaminen nousi monen vastauksessa esille. Vastauksissa korostui oppilaiden oleminen samassa tilassa, jossa opittaisiin yhdessä erilaisista asioista. Tämä lisäisi oppilaiden tasa-arvoisuutta, kun kaikki saisivat samantasoista opetusta.

Ideaalilla tasolla katsomusaineiden opetusta ei toteutettaisi eri ryhmissä, vaan kaikki olisivat samassa ryhmässä. Vastaja 39

Yhdistäisin oppiaineet yhdeksi kokonaisuudeksi ja opetuksen tulisi perustua yleissivistyksen sekä erilaisten kulttuurien ja katsomusten vahvistamiseen, ei uskontojen lokeroimiseen. Vastaja 22

Nykyisen elämäntiedon opetuksen koettiin olevan hyvin lähellä vastaajien mieleistä katsomusopetusta, johon voitaisiin siirtää kaikki oppilaat. Osan mielestä elämäntiedon sisältöjä hieman muuntelemalla siitä saataisiin kaikille yhteinen oppiaine. Oppiaineessa korostuisi filosofinen pohdinta, etiikka ja eri uskonnoista oppiminen.

Uskontojen opetus tulee lopettaa ja siirtyä kaikille yhteiseen katsomusaineeseen, joka voisi pohjautua nykyiseen elämäntiedon tietoon. ET:n tieteenpohja (uskontotiede, filosofia ja kulttuurihistoria) on hyvä peruste tälle. Vastaja 27

Jo käytännön syistä yksi ja sama aine kaikille oppilaille uskontokunnasta riippumatta olisi hyvä asia. Mielestäni kaikki oppilaat voisivat siirtyä elämäkatsomustiedon tapaisen oppiaineen piiriin, jossa tutustutaan erilaisiin maailmankuviin neutraalista näkökulmasta. Vastaja 40

Vastajat olivat sitä mieltä, että tunnustuksellinen uskonnon opetus kuuluu uskonnollisille yhteisöille. Luokanopettajaopiskelijoiden mielestä valtio ja kirkko tulisi erottaa koulutuksen kentällä eikä uskonnon opetuksen koettu olevan enää nykypäivänä kouluinstituution tehtävä. Opetuksen tulisi ennemminkin olla kaikille oppilaille yhteistä ja neutraalia.

Valtio ei ole sidoksissa mihinkään uskontoon, joten liian tarkka "oman uskonnon" opetus ei kuulu valtiolle, vaan jokaiselle uskonnolliselle yhteisölle (mm. Kirkolle). Vastaja 18

Poistaisin molemmat ja perustaisin kaikille oppilaille yhteisen tunnustuksettoman katsomusaineen, jota voisivat opiskella niin uskontokuntiin kuulumattomat kuin kuuluvatkin. Mikään tietty uskonto ei kuulu kouluun. Vastaja 23

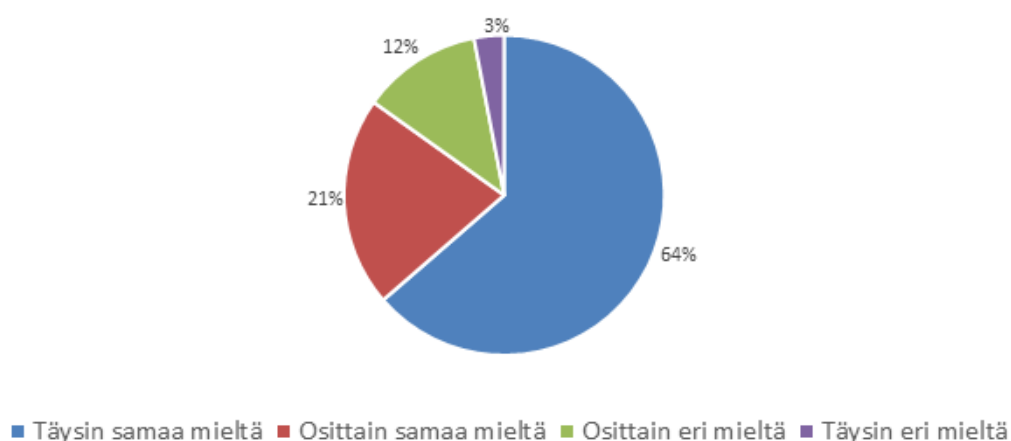
Muutama vastaajista esitti, että yhteisen pakollisen katsomusaineen lisäksi koulu voisi tarjota vapaaehtoista oman uskonnon opetusta. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi kurssimuotoisesti. Tunnustuksettomuutta pidettiin yhtenä tärkeimpänä tekijänä katsomusaineiden opetuksessa ja vastaajien mielestä tämä toteutuisi kaikille yhteisessä katsomusaineiden opetuksessa.

Yllä esitettyjen keskeisten teemojen lisäksi pieni osa vastaajista oli sitä mieltä, että opetus on tällä hetkellä pääosin hyvää eikä suurempia kehittämistarpeita ole. Aineistosta löytyi myös vastaajia, jotka eivät olleet täysin varmoja nykytilanteesta ja siten eivät osanneet sanoa miten opetusta tulisi muuttaa.

5.3 Opiskelijoiden suhtautuminen kaikille yhteisen katsomusaineen opetukseen

Kehitysehdotusten jälkeen lomakkeessa kartoitimme luokanopettajaopiskelijoiden suhtautumista kaikille oppilaille yhteiseen katsomusaineeseen. Kysyimme vastaajilta, haluaisivatko he siirtyä kaikille yhteiseen katsomusaineen opetukseen (kuvio 4). Täysin samaa mieltä oli 64 % vastaajista. 21 % oli väitteen kanssa osittain samaa mieltä. Suurin osa (85 %) vastaajista haluaisi siis, että Suomessa siirryttäisiin yhteiseen katsomusaineeseen tai ainakin kohti sellaista. Vastaajista 15 % oli väitteen kanssa osittain tai täysin eri mieltä. Muutama vastaajista mainitsi, että oli hankala vastata kysymykseen, sillä emme olleet määritelleet yhteisen katsomusaineen oppisisältöjä tarkemmin. He kuitenkin avasivat avoimissa kysymyksissä omaa näkökulmaansa tarkemmin.

Haluaisin, että Suomessa siirryttäisiin kaikille oppilaille yhteiseen katsomusaineen opetukseen.

Kuvio 4. Vastaajien suhtautuminen yhteiseen katsomusaineeseen siirtymiseen

Viimeinen tutkimuskysymyksemme on *Miten luokanopettajaopiskelijat perustelevat näkemystään yhteisestä katsomusaineesta?* Aineiston pohjalta kokosimme tälle tutkimuskysymykselle neljä teemaa, jotka ovat **tasa-arvoisuus**, **opetuksen järjestäminen**, **katsomusten välinen ymmärrys** sekä **yhteisen katsomusaineen haasteet**. Näistä kolme ensimmäistä teemaa perustelevat miksi yhteiseen katsomusaineeseen tulisi siirtyä. Neljäs teema muodostui vastaajien mainitsemista haasteista. Kysyttäessä yhteisen katsomusaineen hyviä ja huonoja puolia nousi muutamissa vastauksissa esiin se, että huonoja puolia ei löytyisi yhtään.

Tasa-arvoisuus

Kaikille yhteisen katsomusaineen etua perusteltiin vastauksissa sen myötä toteutuvalla tasa-arvolla. Koska opetus ei saa enää opetussuunnitelman mukaan olla tunnustuksellista, sopisi kaikille yhteinen katsomusaine vastaajien mielestä hyvin peruskouluun. Sisällöt oppiaineessa tulisi tehdä kaikille tasavertaisiksi ja objektiivisiksi.

Mielestäni tärkeintä katsomusaineissa on moraalien ja kulttuurin opettaminen ja arvot ovat lähestulkoon samat uskonnosta riippuen. Tällainen yhteinen katsomusaine ei erottelisi oppilasta uskontokunnan mukaan ja lisäisi yhteisöllisyyttä ja tasa-arvoa. Vastaja 30

Hyviä puolia se, että erilaisia uskontoja käsitellään "tasavertaisina". Vastaja 21

Kaikkien tulisi saada tietoa kaikista uskonnoista tasaisesti, ei vain pääasiassa omastaan. Vastaja 43

Opettajaopiskelijoiden mielestä kaikille yhteisessä katsomusaineessa tulisi käsitellä tasapuolisesti eri katsomuksia. Oppiaineen tasa-arvolla viitattiinkin vastauksissa paljon siihen, että jokaisen tulisi koulussa saada samat opit asioista. Tämän hetkinen katsomusopetuksen malli ei tuota vertailtavissa olevia tuloksia, sillä sisällöt vaihtelevat todella paljon eri uskontojen opetuksen sekä elämäkatsomustiedon opetuksen välillä. Kaikille yhteiset sisällöt tarjoava katsomusaine olisi nykyistä mallia tasa-arvoisempi.

Kaikki oppivat samat asiat, kaikilla sama lähtötaso niihin tulevia opintoja ajatellen. Vastaja 14

Sen lisäksi, että sisältöjen vaihtelevuutta katsomusaineiden opetuksessa pidettiin tasa-arvoa heikentävänä, otettiin vastauksissa kantaa myös tämän hetkisen mallin erottelevaan luonteeseen. Oppilaiden erottelu katsomuksellisen taustansa perusteella voi johtaa esimerkiksi syrjintään ja toiseuden tunteeseen, mikä asettaa oppilaat epätasa-arvoiseen asemaan.

Kaikki olisivat tasavertaisia ja kukaan ei tuntisi itseään erilaiseksi. Vastaja

Olisi hyvä että ei tapahtuisi liikettä "menkää te nyt tuonne, me jäämme tänne", sillä heti tuollaisesta tulee olo että toiset ovat jotenkin erilaisia. Vastaja 41

Oppilaiden jakaminen eri tiloihin oppimaan heikentää tasa-arvoa. Näin voi käydä esimerkiksi, jos oppilaat joutuvat vähäisen oppilasmäärän takia siirtymään vähemmistöuskonnon tai elämäkatsomustiedon oppitunneille toiseen kouluun tai he saavat opetusta epäpätevältä henkilöltä, koska ammattitaitoista opettajaa ei ole saatavilla. Kaikille yhteinen katsomustiedon opetus koettiin kaikista tasa-arvoisimmaksi opetuksen malliksi.

Opetuksen järjestäminen

Vastajat olivat sitä mieltä, että kaikille yhteisen katsomusaineen myötä opetuksen järjestäminen helpottuisi. Yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen olisi järkevää taloudellisesti, sillä eri vähemmistöuskontojen ja elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämisen suunnitteluun ei tarvitsisi käyttää niin paljon aikaa. Oppilaita ei myöskään tarvitsisi kuljettaa muualle, jos heille sopivaa opetusta ei koululla tarjota. Oppilaat olisivat tasa-arvoisessa asemassa opiskellessaan samassa paikassa, samaan aikaan ja saman opettajan kanssa.

Opettajan ja koulun resurssien, tilojen ja järjestelyjen näkökulmasta on erittäin hyvä asia, mikäli yhteinen katsomusaineen opetus toteutuisi. Tällöin myös lapset ovat yhdenvertaisessa asemassa taustastaan riippumatta.
Vastaja 22

Se selkeyttäisi kuviota, kun kaikki voisivat osallistua samaan opetukseen. Säästäisi resursseja. Vastaja 10

Pienissä kunnissa oppilaita kuljetetaan eri kouluihin saamaan omaa opetusta, yksi opettaja kolmea oppilasta varten on resurssien tuhlausta. Inklusio koskekoön tätäkin! Vastaja 16

Kaikille yhteisen katsomusaineen myötä muun muassa lukujärjestysten tekeminen helpottuu eikä pienryhmien järjestämisestä koidu työtaakkaa. Kaikille yhteistä katsomusainetta puolsi vastauksissa myös opettajien pätevyyteen liittyvät seikat.

Opetuksen järjestäminen kaikille uskontokunnille on haastavaa, koska päteviä opettajia ei välttämättä löydy. Yhteinen katsomusaine säästää koulujen resursseja myös taloudellisesti. Vastaja 28

Opettaja ei joutuisi tilanteeseen, jossa hänen täytyisi opettaa uskontoa vastoin omaa vakaumustaan. Opetuksen käytännön järjestelyt helpottuisivat erityisesti monikulttuurisessa koulussa. Vastaja 25

Vähemmistöuskontojen ja elämäkatsomustiedon opetukseen on toisinaan vaikeaa löytää päteviä opettajia ja monen eri opettajan työllistäminen opettamaan "samaa oppituntia" vie paljon resursseja. Täysin neutraali katsomusaine myös säästäisi opettajan vakaumukselliselta ristiriidalta. Yhteinen katsomusaine olisi siis opetuksen järjestämisen ja taloudellisuuden näkökulmasta positiivinen muutos.

Katsomusten välinen ymmärrys

Opettajaopiskelijat näkivät yhteisen katsomusaineen kehittävän katsomusten välistä ymmärrystä. Koettiin, että eri uskonnoista oppimisen ja aidon keskustelun avulla voidaan saavuttaa parempi ymmärrys eri katsomuksista.

Mielestäni uskontojen ja elämäkatsomustiedon erottelu luo eroja oppilaiden välille ja vaikeuttaa dialogin syntymistä. Vastaja 43

Hyviä puolia ovat oppilaan ajatusmaailman laajentaminen oman uskontokunnan käsityksistä. Nykyaika on erilaisine katsomuksineen niin kirjavaa, ettei niihin liittyvä tieto ole todellakaan pahitteeksi, päin vastoin. Vastaja 65

Katsomusten välistä ymmärrystä on vaikea saavuttaa ilman aitoa vuorovaikutusta eri tavalla ajattelevien oppilaiden välillä. Vastajaat kokivat, että yhteinen katsomusaine voisi auttaa oppilaita ymmärtämään muita ihmisiä paremmin. Tämä voisi vähentää

ennakkoluuloja erilaisia ihmisiä kohtaan. Vastauksissa nousi esiin esimerkiksi oppilaiden suvaitsevaisuuden lisääntyminen ja ennakkoluulojen vähentyminen.

Olisi tärkeää kyetä erottamaan uskonnon harjoittaminen ja uskonnon opetus. Asia on vaikea, sillä uskonto herättää aina paljon tunteita ja ajatuksia. Kuitenkin yhteinen katsomusaine mahdollistaisi muiden ihmisten ymmärtämisen, jolloin myös (rasistiset) ennakkoluulot vähenisivät ihmisten keskuudessa. Vastaja 42

Yhteisellä katsomusaineen opetuksella voitaisiin edistää ymmärrystä eri kulttuurien ja uskontokuntien välillä ja vahvistaa näkemystä yhteisyydestä yksilöllisine eroineen. Stereotypioita ja ennakkoluuloja voitaisiin häivyttää. Vastaja 51

Elämäkatsomustietoon voisi hyvin yhdistää eri uskontojen ja suomalaisen kulttuuriperinteen tarkastelun. Ymmärrys puolin ja toisin lisää ymmärrystä, ymmärrys lisää hyväksyntää ja hyväksyntä lisää ystävällisyyttä ja suvaitsevaisuutta. Vastaja 64

Yhteinen oppiaine nähtiin väylänä oppia erilaisuudesta ja kohdata sitä. Erilaisten taustojen omaavien ajattelun nähtiin rikastuvan, kun he olisivat samassa tilassa oppimassa. Avoimuuden kautta oppimisessa säilyy inhimillinen ote ja kaikki tulevat kuulluksi.

Yhteisen katsomusaineen haasteet

Aineistossa nostettiin esiin myös haasteita, joita yhteinen katsomusaine voisi opettajaopiskelijoiden mielestä aiheuttaa. Huoli heräsi esimerkiksi opettajien ammattitaidosta. Vastajaat kokivat, että opettajat kaipaisivat paljon lisäkoulutusta eikä sekään välttämättä takaisi objektiivista ja kriittistä näkökulmaa opetukseen. Sana "haastava" toistui vastauksissa ja opettajan kasvavaa työmäärää pohdittiin. Uusi oppiaine toisi varmasti opettajalle enemmän opeteltavaa pohjatietoa. Opettajan tulisi olla myös valmis keskustelemaan vaikeista asioista sekä ohjata tuota keskustelua rauhallisesti ja kaikkia kunnioittavasti.

Praktisesta opettajan näkökulmasta ajatellen yhteiseen oppiaineeseen siirtyminen vaatisi runsaasti jatkokoulutusta. Huolimatta opettajien korkeasta koulutustasosta ei voida olettaa opettajilla olevan osaamista laajemman aineen mukanaan tuomia sisältöjä. Samalla ongelmaksi muodostuisi aiemmin uskonnon opettajina toimineiden opettajien työllistyminen ja osaamisen vanheneminen. Kuitenkin riittävillä valtakunnallisesti tuotetuilla resursseilla muutos olisi nähdäkseni mahdollinen. Vastaja 26

Oppilaan näkökulmasta ensimmäisenä tulee mieleen se, että opettajan rooli uskontojen ymmärtäjänä ja "tulkitsijana", tiedon kerääjänä ja pohtivana ihmisenä on kriittinen. Opettaja voi aiheuttaa suurta vahinkoa, jos hänellä ei ole pätevyyttä kohdata erilaisuutta ymmärtävästä näkökulmasta. Vastaja 39

Suurentuvan työmäärän lisäksi opettajan ammattitaitoa pidettiin haasteellisena myös oppilaan näkökulmasta tarkasteltuna. Vastajia huolestutti, löytyisikö opettajilta ammattitaitoa opettaa eri katsomuksista monipuolisesti ja eri näkökulmista asiaa lähestyen. Opetuksen laatu saattaisi siis kärsiä heikon ammattitaidon takia. Opettajan ammattitaidon lisäksi haasteelliseksi vastajaat kokivat sen, että oppiaine voisi jäädä mahdollisesti vain pintaraapaisuksi erilaisista katsomuksista. Opetus olisi oppilaalle sekavaa ja tietyn uskomuksen käsittelyyn ei välttämättä jäisi tarpeeksi aikaa. Opetuksesta voisi tulla *semmoinen sekametelisoppa* (Vastaja 5).

Yhteinen katsomusaine voi olla liian laaja korvaamaan uskonnon oppiaineen tietyille uskonnolle. Opettajalle voi olla hankalaa rajata oppiaineen sisältöjä

ja toisaalta oppilas ei saa pintaraapaisua enempää irti yhteisestä katsomusaineesta. Vastaja 29

Toisaalta se olisi hyvä, kaikille tasa-arvoinen ja samanlainen opetus. Toisaalta silloin ei pystyisi perehtymään kunnolla omaan uskontoon ja opetus saattaisi jäädä hyvin pintapuoleiseksi. Vastaja 4

Vastajien huoli heräsi myös oppilaiden oikeudesta oman uskontonsa opetukseen. Osan mielestä oppilailta ei tule poistaa mahdollisuutta opiskella omaa katsomustaan. Oman uskonnollisen identiteetin muodostaminen saattaisi olla vaikeampaa yhteisessä katsomusaineessa. Osa ajatteli, että oman uskonnon opetus tulisi säilyttää. Silloin valtio pystyisi kontrolloimaan sen opetusta ja varmistamaan, että kaikki saavat tarvittavat tiedot katsomuksista.

Mielestäni riittää että halukkaat opiskelevat kristinuskkoa ja muut elämäkatsomustietoa. Etiikan opit toki samanlaisia molemmissa, ei mielestäni tarpeellista normaalin uskonnonopetuksen lisäksi/sijasta opiskella katsomustietoa. Vastaja 8

Kuitenkaan ei pidä evätä oppilaalta omaa uskontoaan ja siihen tutustumista sekä integraatiota osaksi esim. laajalti suomalaiseen kristilliseen perinteeseen. Vastaja 15

Vanhempien vastarinta yhteistä katsomusainetta vastaan nostettiin monessa vastauksessa esiin. Opettajaopiskelijat näkivät, että uskonto on aiheena henkilökohtainen ja herättää paljon keskustelua. Uuden oppiaineen vastustus vanhempien keskuudessa voisi olla suurta, sillä vanhemmat eivät välttämättä haluaisi omaa lastaan tällaiseen pakolliseen oppiaineeseen. Vastajat huolestuivat konflikteista opettajien ja vanhempien välillä.

Uskonto on niin henkilökohtainen ja herkkä aihe ja yhteinen opetus tulisi aiheuttamaan paljon tunteikasta keskustelua. Opettajille ja kouluille aiheen perustelu tulee olemaan työlästä ja haastavaa. Vastaja 22

Lisäksi näen myös ongelmana sen, että perheiden asenneilmapiirit voivat olla vielä jyrkkiä yhteisen katsomusaineen suhteen. Oletan, että moni vanhempi ei halua, että heidän lapselleen opetetaan esimerkiksi toisen uskonnon perusajatuksia. Vastaja 53

Muutama totesi kuitenkin vastauksessaan, että vanhempien vastustuksesta huolimatta muutos voitaisiin toteuttaa. Kaikille yhteinen katsomusaine herätti osalla huolta siitä, että perinteet ja vanha kulttuuri voisi unohtua. Nähtiin jopa, että joku tietty katsomus voisi hiipua ja kadota yhteiskunnasta tällaisen muutoksen myötä. Suomessa pitkään vallitsevien perinteiden vaaliminen ja kunnioittaminen koettiin tärkeäksi.

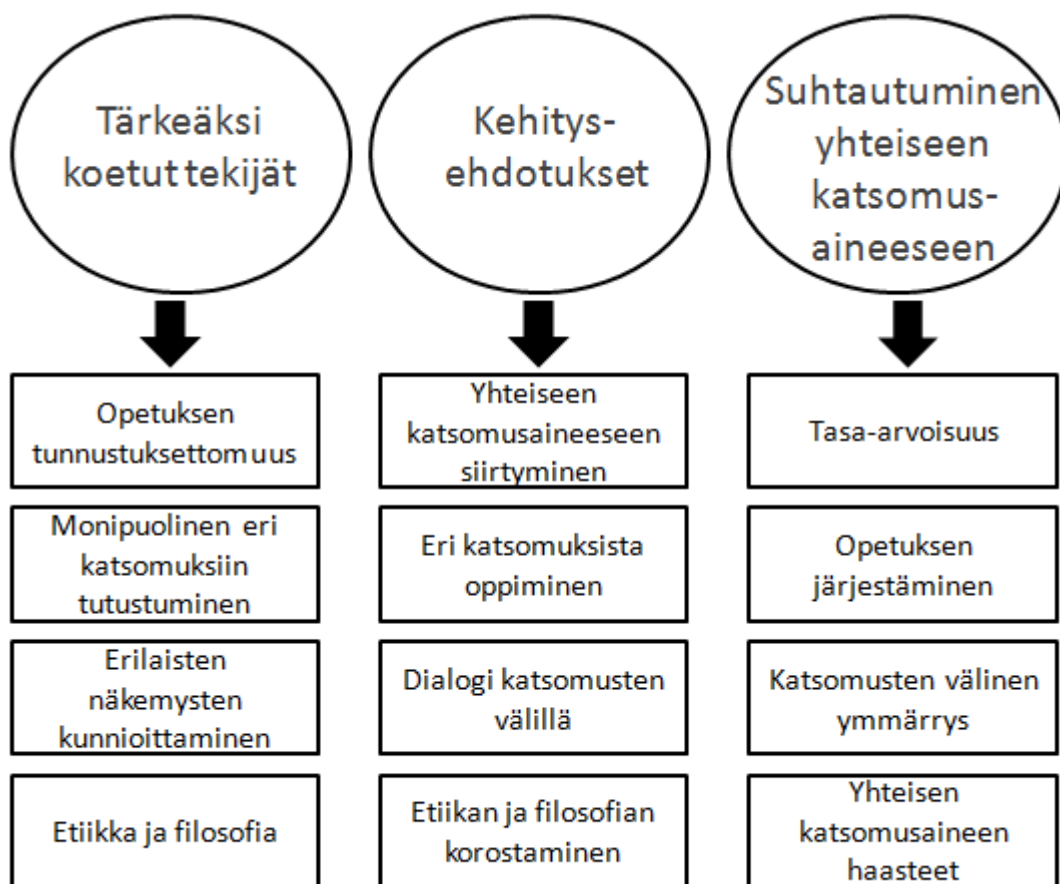
En tyystin luopuisi nykyisenkaltaisesta uskonnon opetuksesta. Koulu lienee kuitenkin valtaosalle lapsista/ nuorista se merkittävin kosketuspinta omaan uskontoon. Jos sen opetuksesta luovuttaisiin, niin näivettyisikö oma kirkollinen kulttuurimme entisestään? Vastaja 61

Tietämys eri uskonnoista saattaa vähentyä ellei niitä sisällytetä kevyesti katsomusaineisiin, kirkkokuntien jäsenmäärät saattavat vähentyä, perinne katkeaa. Vastaja 55

Uskonnon opetuksen pitkien perinteiden takia yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen olisi suuri muutos ja tämän takia erilainen opetusmalli aiheutti vastaajissa epäilyksiä. Yhteiseen katsomusaineeseen siirtymiseen liittyy monia haasteita. Kuitenkin kaikki aiemmin mainitut haasteet koettiin nimenomaan haasteina, mutta ei varsinaisina esteinä muutokselle.

5.4 Yhteenveto tuloksista

Tutkimuksemme tulokset koostuvat yhteensä 12 teemasta. Analysoimme aineiston kolmen tutkimuskysymyksen pohjalta ja näin päädyimme muodostamaan neljä teemaa vastaamaan aina yhteen tutkimuskysymykseemme. Kuviossa 5 näkyvät tutkimuskysymyksistämme johdetut otsikot sekä niiden alla kysymykseen vastaavat teemat.

Kuvio 5. Yhteenveto teemoista

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme liittyi siihen, mitä tekijöitä opettajaopiskelijat pitävät tärkeänä katsomusaineiden opetuksessa. Tulokseksi saimme neljä teemaa, jotka ovat **opetuksen tunnustuksettomuus**, **monipuolinen eri katsomuksiin tutustuminen**, **erilaisten näkemysten kunnioittaminen** sekä **etiikka ja filosofia**. Vastaajat kokivat, että opetuksen tulisi olla objektiivista ja tunnustuksetonta erilaisiin katsomuksiin tutustumista. Opetuksen kautta oppilas oppisi ymmärtämään erilaisia tapoja toimia ja arvostamaan erilaisia näkemyksiä. Opettajaopiskelijat olivat sitä mieltä, että oppilaan on tärkeää oppia monipuolisesti eri katsomuksista neutraalissa ympäristössä. Etiikan ja filosofian sisällöt nähtiin myös erittäin tärkeänä osana katsomusopetusta.

Toisen tutkimuskysymyksemme kohdalla olimme kiinnostuneita siitä, miten opettajaopiskelijat haluaisivat muuttaa nykyistä opetusta. Yli puolet vastaajista oli sitä mieltä, että he eivät ole tyytyväisiä tämän hetkiseen katsomusaineiden opetukseen. Kehitysehdotuksista keskeisimpinä näkyivät **yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen, eri katsomuksista oppiminen, dialogi katsomusten välillä sekä etiikan ja filosofian korostaminen**. Vastaajat kokivat, että opetukseen tulisi lisätä oman uskonnon opetuksen rinnalle enemmän muista katsomuksista oppimista. Opetuksesta haluttiin keskustelelevampaa ja pohtivampaa. Vastauksissa korostui myös vastaajien kiinnostus kaikille oppilaille yhteiseen katsomusaineeseen, jossa vastaajien tärkeäksi kokemat tekijät voisivat olla hyvin toteutettavissa.

Kolmannen tutkimuskysymyksemme avulla halusimme kartoittaa opettajaopiskelijoiden suhtautumista kaikille oppilaille yhteiseen katsomusaineeseen. Vastaajista 85 % haluaisi, että Suomessa siirryttäisiin yhteisen katsomusaineen opetukseen. Kaikille yhteisessä katsomusaineessa nähtiin sekä hyviä että huonoja puolia. Vastauksissa kuitenkin korostui yhteisen katsomusaineen positiiviset puolet. Lopullisiksi teemoiksemme muodostuivat **tasa-arvoisuus, opetuksen järjestäminen, katsomusten välinen ymmärrys sekä yhteisen katsomusaineen haasteet**. Teemoista kolme ensimmäistä kuvaavat vastaajien kokemia positiivisia puolia yhteisessä katsomusaineessa kun taas viimeinen siinä nähtyjä haasteita. Kaikille yhteisen katsomusaineen nähtiin edistävän oppilaiden välistä tasa-arvoa ja edistävän katsomusten välistä ymmärrystä. Opetus olisi tasavertaista sekä se säästäisi paljon resursseja. Vastaajat kokivat, että opetuksen järjestäminen helpottuisi huomattavasti, jos opetus muutettaisiin kaikille yhteiseksi. Kaikille yhteisen katsomusaineen haasteina nähtiin muun muassa vanhempien vastustus, opetuksen jääminen pintapuoliseksi sekä opettajien riittämätön ammattitaito opettaa yhteistä katsomusainetta.

6 Pohdinta

6.1 Tulosten tarkastelu

Tämän tutkielman tavoitteena oli saada käsitys luokanopettajaopiskelijoiden näkemyksistä katsomusaineiden opetukseen. Tutkimuksessa tutkittiin Rauman kampuksen luokanopettajaopiskelijoita kaikilta eri vuosikursseilta. Halusimme selvittää mitkä asiat koetaan katsomusaineiden opetuksessa tärkeäksi, mitä katsomusaineiden opetuksessa voisi kehittää ja mitä mieltä tutkimukseen osallistuneet ovat yhteisestä katsomusaineesta, jossa eri katsomuksia omaavat oppilaat oppivat samassa fyysisessä tilassa.

Vastaajat kokivat katsomusopetuksessa tärkeimmiksi tekijöiksi opetuksen tunnustuksettomuuden, monipuolisen eri katsomuksiin tutustumisen, erilaisten näkemysten kunnioituksen sekä etiikan ja filosofian. Suomessa uskonnon opetus on ollut lain mukaan tunnustuksetonta oman uskonnon opetusta vuodesta 2003 asti (Perusopetuslaki 2003). Tunnustuksettomuus koettiin tärkeäksi elementiksi. Opetuksen objektiivisuutta ja neutraaliutta tulisikin painottaa tulevaisuudessa vielä enemmän. Myös monipuolinen tutustuminen eri katsomuksiin korostui vastauksissa. Globalisoituvassa maailmassa erilaisten kulttuurien ja katsomusten tunteminen on oppilaan tulevaisuuden kannalta tarpeellista. Tätä kautta myös erilaisten näkemysten kunnioittaminen tulee olemaan huomattavassa roolissa oppilaiden elämässä. Etiikan ja filosofian opettaminen koettiin katsomusaineiden opetuksessa tärkeäksi. Filosofinen pohdinta, kriittinen ajattelu ja etiikan opettaminen ovat tulevaisuuden taitoja, joiden avulla voidaan kehittää esimerkiksi oppilaan omaa ajattelua ja empatiaa. Opettajaopiskelijoiden katsomusopetuksessa tärkeäksi kokemat tekijät ovat linjassa Poulterin ym. (2017) tekemien havaintojen kanssa siitä, millaista katsomusaineen opetuksen tulisi olla.

Katsomusaineiden opetukseen vähän alta puolet vastaajista oli osittain tyytyväisiä tällä hetkellä. Kukaan vastaajista ei ollut täysin tyytyväinen tämän hetkiseen opetukseen. Näin ollen melkein jokaiselta vastaajalta saatiin joitakin kehitysehdotuksia tulevaisuuden katsomusaineiden opetukseen. Keskeisimmiksi kehitysehdotuksiksi vastaajat ehdottivat eri katsomuksista oppimisen lisäämistä, enemmän dialogia katsomusten välillä, etiikan ja filosofian korostamista sekä yhteiseen katsomusaineeseen siirtymistä. Erilaisista

katsomuksista oppiminen neutraalissa ympäristössä tukisi oppilaan kasvamista monimuotoiseen yhteiskuntaan ja dialogin katsomusten välillä nähtiin olevan tärkeää. Dialogi auttaa oppilasta ymmärtämään eri tavalla ajattelevia ihmisiä ja karsimaan ennakkoluuloja. Åhs ym. (2019) tekemässä tutkimuksessa näiden taitojen todettiin kehittyneen integroidun katsomusopetuksen kokeilussa. Myös etiikkaa ja filosofiaa haluttiin lisätä nykyiseen opetukseen. Etiikan ja moraalin opettaminen sekä pohtiminen opettavat lapsille empatiaa sekä hyvän elämän perusperiaatteita. Halusimme tarkoituksella kysyä lomakkeessamme (liite 1) kehitysehdotuksia ennen kuin kysymme haluaisiko vastaaja, että Suomessa siirryttäisiin yhteisen katsomusaineen opetukseen. Tällä pyrimme siihen, että emme tarjoaisi omia ajatuksiamme vastaajille vaan he saisivat itse pohtia omia todellisia kehitysehdotuksiaan. Yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen nousi kuitenkin isoksi teemaksi kehitysehdotuksissa. Tunnustuksellisen opetuksen koettiin olevan menneisyyttä, kuten myös Ubani (2013b) on todennut.

Tuloksista on huomattavissa, että kehitysehdotukset linkittyivät selkeästi asioihin, jotka koettiin tärkeiksi. Kuviossa 6 näkyy yhteneväisyys teemojen välillä. Tekijät, jotka opettajaopiskelijat kokivat tärkeiksi, olivat myös niitä asioita, joita haluttiin opetuksessa korostaa tai opetuksessa muuttaa. Kuvio on yksinkertaistettu, sillä esimerkiksi opetuksen tunnustuksettomuus liittyy myös osittain kaikkiin muihin kehitysehdotuksiin.

Kuvio 6. Katsomusaineessa tärkeäksi koetut tekijät suhteessa kehitysehdotuksiin

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että Suomessa tulisi siirtyä kaikille yhteisen katsomusaineen opetukseen. Se koettiin tasa-arvoiseksi ratkaisuksi. Kaikki oppilaat oppisivat samat asiat ja saisivat olla samassa tilassa riippumatta heidän katsomuksellisesta taustastaan. Nykyinen tilanne erottelee oppilaita ja pahimmassa

tapauksessa syrjäyttää lapsia ja aiheuttaa toiseuden tunnetta (Åhs ym. 2016). Tämä tuli esille myös Zilliacuksen ja Holmin (2013) tutkimuksessa, jossa vähemmistöoppilaat tunsivat olonsa osittain yksinäiksi erottelun takia sekä pitkät koulupäivät olivat heistä raskaita. Oppilaiden keskinäisen tasa-arvon lisääntyminen kaikille yhteisessä katsomusaineessa havaittiin myös Åhsin ym. (2019) tekemässä tutkimuksessa. Tasa-arvoisuuden lisääntymisen lisäksi vastaajat näkivät, että opetuksen järjestäminen helpottuisi kaikille yhteiseen katsomusaineeseen siirtymisen myötä. Työjärjestyksiä olisi helpompaa suunnitella kun yhden luokan oppilaat kävisivät samalla katsomusopetuksen tunnilla. Myös Himanen (2015) perusteli muutosta muun muassa resursseihin vedoten. Opetuksen neutraaliuden kannalta koettiin hyväksi, että opettaja ei enää joudu asettamaan itseään katsomukselliseen ristiriitaan, jossa hän opettaisi vakaumustaan vastaan. Vastaajat kokivat yhteisen katsomusaineen kehittävän myös katsomusten välistä ymmärrystä. Ymmärrys kehittyy vuorovaikuttamalla erilaisten ihmisten kanssa ja oppimalla heidän elämästään. Katsomusten väliseen ymmärrykseen vaaditaan eri katsomusten kunnioittamista ja aitoa vuoropuhelua katsomusten välillä.

Kaikille yhteistä katsomusainetta puoltavien perusteluiden lisäksi vastaajat nostivat esille myös muutamia yhteisen katsomusaineen haasteita. Opettajien ammattitaitoa opettaa laajaa uutta oppiainetta kyseenalaistettiin. Åhsin ym. (2019) tutkimuksessa vanhemmat kokivat suurimmaksi haasteeksi juuri opettajan ammattitaidon. Vaadittaisiin paljon lisäkoulutusta, jotta kentällä tällä hetkellä olevat saisivat oppiaineen laajat kokonaisuudet haltuun. Kuitenkin muutoksen tulisi lähteä opettajankoulutuksesta. Uusia opettajia tulisi kouluttaa sellaisilla tiedoilla ja taidoilla, joita nuoret saattaisivat tulevaisuudessa tarvita (Käpylehto 2015). Opetuksen ja sitä kautta opettajankoulutuksenkin tulisi siten keskittyä tulevaisuuden taitoihin eikä menneen maailman opettamiseen (Käpylehto 2015). Haasteeksi koettiin opetuksen jääminen mahdollisesti pintapuoliseksi ja siten oppilas ei saisi kunnollista käsitystä edes omasta katsomuksestaan. Monen huoleksi nousi myös mahdollinen vanhempien vastustus. Näin suuri muutos voisi aiheuttaa erilaisia selkkauksia koulun ja vanhempien välillä. Suomalaisen kristillisen kulttuurin mahdollinen näivettyminen yhteisen katsomusaineen takia mainittiin myös haasteena. Yhteisen katsomusaineen tarkoituksena ei kuitenkaan ole näivettää vallassa olevaa kulttuuria vaan nostaa esiin eri kulttuureissa olevia eroja. Opettajaopiskelijoiden kokemat haasteet ovat osittain linjassa Himasen (2015) artikkelissaan esittämiin julkisessa keskustelussa esille nostettuihin haasteisiin.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuden kautta tutkija pystyy vakuuttamaan lukijalle sen, että tutkimuksen tuloksiin kannattaa perehtyä ja antaa tuloksille niiden ansaitsemansa huomion (Lincoln & Guba 1985). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin on olemassa monia ohjeita. Tässä tutkielmassa arvioimme luotettavuutta Lincolnin ja Guban luomien kriteerien pohjalta, sillä ne ovat laajalti hyväksytyjä sekä helppoja tunnistaa. (Nowell ym. 2017.) Lincoln & Guba (1985) ovat määritelleet laadullisen tutkimuksen luotettavuudelle kriteerit, joiden englanninkieliset käsitteet ovat *credibility*, *transferability*, *dependability* ja *confirmability*.

Credibility käsitteellä viitataan tutkimuksen uskottavuuteen. Uskottavuus osoittaa yhteensopivuutta vastaajien näkemysten ja sen välillä miten tutkija on ne raportissaan esittänyt. (Tobin & Begley 2004.) Uskottavuutta tutkimukselle luo muun muassa pitkäaikainen sitoutuminen tutkimuksen tekoon, jatkuva havainnointi koko prosessin ajan sekä aineisto- ja tutkijatriangulaatio. *Transferabilityn* käsitteellä tarkoitetaan tutkimuksen siirrettävyyttä. Siirrettävyyden kriteerillä viitataan siihen, kuinka yleistettävissä tutkimuksen tulokset ovat ja voisiko toinen tutkija päätyä samoihin tuloksiin toteuttamalla samanlaisen tutkimuksen. Tutkijan on tärkeää tarjota selkeä kuvaus tutkimusprosessista, jotta siirrettävyys on mahdollista. (Lincoln & Guba 1985.) Tobinin & Begleyn (2004) mukaan *dependability* käsite tarkoittaa sitä, että saavuttaakseen luotettavuuden, tutkijan on vakuutettava lukija siitä, että tutkimusprosessi on ollut looginen ja selkeästi dokumentoitu. Tutkimukseen on helpompi luottaa, kun lukija pääsee tarkastelemaan tutkimusprosessia (Lincoln & Guba 1985). *Confirmability* käsitteellä viitataan tutkimuksen objektiivisuuteen. Tutkijan tulee osoittaa, että tulokset eivät ole hänen mielikuvituksensa tuotetta, vaan ne ovat selkeästi aineistosta johdettuja. (Tobin & Begley 2004.) Lincolnin ja Guban (1985) mukaan tutkimuksen *confirmability* voidaan osoittaa sitten, kun aiemmat luotettavuuden kriteerit (*credibility*, *transferability* ja *dependability*) on saavutettu.

Olemme pyrkineet tutkielmassamme esittämään vastaajien näkemykset juuri sellaisina ja siinä kontekstissa kuin vastaaja on ne tarkoittanut. Uskottavuutta tutkimuksellemme lisää tutkimusprosessin jatkuvuus, sillä tutkielmaa on työstetty yli puolentoista vuoden ajan. Tutkimuksessamme toteutuu tutkijatriangulaatio, sillä tutkijoita on kaksi. Tutkimuksen aikana olemme luoneet keskustelemaan ilmapiirin, jossa olemme jakaneet ideoita ja

ajatuksia sekä tehneet yhdessä tutkimusta koskevat päätökset. Tutkimuksen kulkua ovat seuranneet ja kommentoineet tutkielmaamme ohjaava yliopistotutkija sekä vertaisryhmä, mikä kasvattaa tutkimuksen luotettavuutta.

Olemme pyrkineet kertomaan mahdollisimman tarkasti, miten olemme tutkimuksen toteuttaneet. Tutkittavilta kysymämme kysymykset löytyvät liitteenä tutkielman lopusta (liite 1). Uskomme siis, että tutkimus olisi hyvin toistettavissa. Laadullisessa tutkimuksessa tulokset ovat aina tutkijan tulkintaa aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2013), mikä saattaa vaikuttaa tulosten toistettavuuteen. Tutkimuksen yleistettävyydestä emme voi olla varmoja, sillä tutkimus toteutettiin ainoastaan Turun yliopiston Rauman kampuksen opiskelijoilla. Olisi mielenkiintoista tietää, olisivatko tulokset olleet samansuuntaisia, jos tutkimus olisi toteutettu koko Suomen laajuudella. Vastaajamäärä oli tutkimustamme varten riittävä. Kuitenkin voidaan pohtia vastaavatko tutkimuksen tulokset kaikkien Rauman kampuksella opiskelevien luokanopettajien mielipidettä. Voi olla, että kyselyymme vastasivat vain ne, jotka ovat asiasta kiinnostuneita ja sitä kautta tarkemmin asiaan perehtyneitä. Hiljainen enemmistö saattoi näin jäädä kuulematta.

On mahdollista, että sisällönanalysissä teemat heijastuvat tutkijan agendasta tai että teemat ovat monimerkityksellisiä. Luotettavuuteen vaikuttaa myös tutkijan tapa tulkita aineistoa. (Cohen ym. 2011.) Tutkimuksemme lähti liikkeelle omista ajatuksistamme ja mielipiteistämme, mutta olemme pyrkineet mahdollisimman objektiiviseen tutkimusotteeseen. Tutkimuksemme perustuu mielenkiintoon siitä, ajattelevatko muut luokanopettajaopiskelijat samalla tavalla kuin me, kuitenkin johdattelematta vastaajia vastaamaan meidän mielipiteiden mukaisella tavalla. Monissa tapauksissa sisällönanalysioijat tietävät jo etukäteen mitä he aineistosta etsivät (Cohen ym. 2011). Olemme lukeneet paljon aiempaa tutkimustietoa aiheesta ja ne ovat antaneet tiettyä suuntaa siitä, mitä asioita odotimme meidänkin tutkimuksessa nousevan esille. Aineistosta löytyi kuitenkin myös muita teemoja. Olemme jokaisen teeman kohdalla esittäneet muutamia otteita saamistamme vastauksista, joiden avulla perustelemme tuloksiamme.

6.3 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksemme mukaan luokanopettajaopiskelijat kokevat, että muutos olisi katsomusopetuksessa kaivattua tai jopa välttämätöntä. Katsomusaineiden opetuksessa oppilaan tulee saada tieteeseen perustuvaa ja neutraalia tietoa erilaisista katsomuksista (Poulter ym. 2017). Opetuksen tulee kehittää oppilaan suvaitsevaisuutta sekä katsomusten välistä dialogia (Poulter ym. 2017). Nämä samat tekijät näkyivät merkityksellisinä luokanopettajaopiskelijoiden vastauksissa, mutta niiden ei koettu toteutuvan täysin tämän hetkisessä opetuksessa. Nykyisellään opetus ei vastaa tulevaisuuden tai edes tämän päivän haasteisiin ja malli on oppilaita segregoiva. Vastaajat kokivat, että kaikille yhteinen katsomusaine voisi olla seuraava kehitysaskel tasa-arvoisempaa ja nykyaikaisempaa opetusta kohti. Yhteisen katsomusaineen tavoitteena ei ole tutustua vain yhteen katsomukseen vaan pyrkiä pohtimaan mahdollisimman montaa eri näkemystä maailmasta kriittisesti ja hyväksyvästi samalla rakentaen omaa käsitystään ympäröivästä maailmasta.

Uskonnonvapauslain (2003) mukaan oppilaalla on oikeus saada oman uskonnon opetusta. Yhteisessä katsomusaineessa opetettaisiin monista uskonnoista. Täten tulisi arvioida toteutuuko oppilaan oikeus oman uskonnon opetukseen yhteisessä katsomusaineessa. Lasten oikeuksien näkökulmasta pohdittaessa voidaankin miettiä, toteutuuko Suomessa oppilaan oman uskonnon opetus, kun oppilaan uskonto määräytyy vanhemman uskontokunnan perusteella (Poulter ym. 2017). Olisiko yhteisen katsomusaineen opetuksen järjestäminen ylipäättään laillista? Yksi vaihtoehto olisi muuttaa lakia siten, että se sallisi yhteisen katsomusaineen opetuksen. Kuitenkin todennäköisempää olisi jokin lainvoimainen toteamus, että yhteisessä katsomusaineessa oppilaan oikeus saada opetusta omasta uskonnosta toteutuisi, koska opetus ei olisi pelkästään opetusta muista katsomuksista vaan myös omasta uskonnosta. Opetuksen laillisuudesta on korkein päättävä elin, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, linjannut selkeitä päätöksiä. Jo 1976 ihmisoikeustuomioistuin päätti, että kunhan opetuksessa välittyvä tieto on objektiivista, kriittistä ja monipuolista, eivät vanhemmat voi hakea vapautusta lapselleen tällaisesta opetuksesta (ECHR 1976). Uudemmassa päätöksessä tuomioistuin on todennut, että vanhemmilla ei ole oikeutta pitää lapsiaan tietämättöminä yhteiskunnassa vaikuttavista erilaisista katsomuksista (ECHR 2007). Kunhan opetus siis täyttää objektiivisuuden, kriittisyyden ja monipuolisuuden kriteerit, voitaisiin yhteistä katsomusainetta järjestää.

Oppilaan oikeuden omaan uskonnon opetukseen voisi turvata myös esimerkiksi valinnaisella ja vapaaehtoisella oman katsomuksen opetuksella.

Opettajien työmäärän kasvaminen olisi varmasti yhteisen katsomusaineen myötä totta, ainakin aluksi. Uusi oppiaine haastaa opettajia, sillä haltuun tulisi ottaa laajoja kokonaisuuksia. Sen lisäksi niistä tulisi saada vielä oppilaalle selkeä ja ehjä kokonaisuus, jossa käsiteltäisiin eri katsomuksia monesta näkökulmasta kriittisesti ja kunnioittaen. Tämä ei olisi helppo tehtävä edes katsomuksia enemmän opiskelleelle opettajalle. Opetus saattaisi jäädä oppilaalle pintapuoliseksi, jos aikaa ei käytetä tehokkaasti ja järkevästi. Onko alun haastavuus siis syy jättää muutosta tekemättä? Yhtä lailla uusi opetussuunnitelma toi muutama vuosi sitten mukanaan monta muutosta. Tuntuu, että vasta nyt uuden opetussuunnitelman muutoksia aletaan ymmärtää ja toteuttaa kouluissa halutulla tavalla. Käpylehto (2015) toteaaakin artikkelissaan hienosti näin: *Opetussuunnitelmatyössä tulisi uskaltaa tehdä uudistuksia, jotka mahdollisesti heijastuisivat myös opettajien koulutukseen. Ei ole perusteltua pitää kiinni vanhasta, huonommin toimivasta tavasta vain, jotta välttyttäisiin opettajien täydennyskoulutukselta.* Suuri katsomusopetuksen muutos vaatisi täydennyskoulutusta nykyisille opettajille ja muutosta opettajankoulutukseen. Tämä ei kuitenkaan saisi olla syy muutoksen vastustamiselle, jos yhteinen katsomusaine koetaan lapselle paremmaksi vaihtoehdoksi. Uudessa oppiaineessa nähdään siis tiettyjä haasteita, joihin tulee vastata, mutta aineistomme perusteella muutos olisi täysin mahdollinen.

Tämän ja aiempien tutkimusten perusteella on selvää, että muutosta katsomusaineiden opetuksessa kaivataan. Millainen muutos sitten voisi olla? Voisiko elämäkatsomustiedon roolia kasvattaa ja poistaa rajoitteet niin, että myös tiettyyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat saisivat valita elämäkatsomustiedon opetuksen? Pitäisikö tehdä kaikille sopiva yksi yhteinen oppiaine? Tulisiko uuden yhteisen oppiaineen rinnalle vapaaehtoinen oman uskonnon opetus? Mikä tahansa näistä vaihtoehdoista edistäisi oppilaiden välistä tasa-arvoa. Jos kaikille yhteinen ja pakollinen katsomusaine päätettäisiin järjestää, tulisi ehdottomasti tutkia ja selvittää mitä tavoitteita ja oppisisältöjä sellaiseen oppiaineeseen pitäisi sisällyttää. Tähän emme ole tarkoituksella kiinnittäneet tässä tutkimuksessa huomiota, sillä tutkimuksesta olisi tullut liian laaja. Tutkimusta aiheesta kaivataan lisää. Yhteisen katsomusaineen kokeilut eri kouluissa ja luokka-asteilla toisivat varmasti lisää tietoa asiasta.

Lähteet

Alberts, W. 2010. The academic study of religions and integrative religious education in Europe. *British Journal of Religious Education* 32 (3), 275–290.

Bazeley, P. & Jackson, K. 2013. *Qualitative data analysis with NVivo*. London: SAGE.

Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101.

Braun, V. & Clarke, V. 2013. *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. Los Angeles, CA: SAGE.

Blinkova, A. & Vermeer, P. 2018. Religious education in Russia: A comparative and critical analysis. *British Journal of Religious Education* 40 (2), 194–206.

Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. 2011. *Research methods in education*. London: Routledge.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (ECHR). 1976. Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark. http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Kjeldsen%2C%20Busk%20Madsen%20and%20Pedersen%20v.%20Denmark%20_1976_En.pdf (Luettu 07.12.2018)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (ECHR). 2007. Folgerø v. Norway. <https://www.uio.no/studier/emner/jus/.../Folgero-v-Norway.doc> (Luettu 07.12.2018)

Euroopan komissio. Religion in Education. A contribution to dialogue or a factor of conflict in transforming societies of European Countries. <https://cordis.europa.eu/project/rcn/78641/factsheet/en> (Luettu 13.02.2019)

Franken, L. 2017. Country report: Belgium - Flemish community. *British Journal of Religious Education* 39 (3), 234–239.

Genç, F., ter Avest, I., Miedema, S. & Westerman, W. 2012. A conversational analysis of developments in religious education in Europe and in Turkey. *British Journal of Religious Education* 34 (3), 281–297.

Himanen, T. 2015. Miten uskonnonopetuksesta keskustellaan monikulttuuristuvassa Suomessa ja Euroopassa? Teoksessa J. Kouri (toim.) *Näkyvä ja näkymätön uskonto*. Turku: Turun yliopisto.

Hokkanen, P. 2014. *Uskonnonvapaus monikulttuuristuvassa koulussa*. Väitöskirja. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Kallioniemi, A. 2005a. Uskonnon didaktiikan teoriaa. Teoksessa A. Kallioniemi & J. Luodeslampi (toim.) *Uskonnonopetus uudella vuosituhannella*. Helsinki: Kirjapaja.

Kallioniemi, A. 2005b. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuuristuvassa maailmassa. Teoksessa P. Hilska, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi (toim.) *Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa*. Helsinki: Kirjapaja.

Kallioniemi, A., Kuusisto, A. & Ubani, M. 2017. Koulun katsomusaineiden opetus ja didaktiikka. Teoksessa P. Iivonen & V. Paulanto (toim.) *Uudistuva uskonnon opetus*. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Kallioniemi, A. & Ubani, M. 2012. Religious education in Finnish school system. Teoksessa H. Niemi, A. Toom & A. Kallioniemi (toim.) *Miracle of education - The principles and practises of teaching and learning in Finnish schools*. Rotterdam: Sense Publishers.

Kamppinen, M. 1987. *Elämänkatsomustieto*. Helsinki: Gaudeamus.

Katsomusaineiden didaktiikan tutkimusryhmä. Integroidun katsomusopetuksen tutkimusprojekti. <https://blogs.helsinki.fi/katsomusaineet/tutkimushankkeet/integroidun-katsomusopetuksen-tutkimusprojekti/> (Luettu 05.03.2019)

Katsomusaloite. <http://www.katsomusaloite.fi/> (Luettu 21.02.2019)

Kavonius, M., Kuusisto, A. & Kallioniemi, A. 2015. Pupils' perceptions of worldview diversity and religious education in the Finnish comprehensive school. *Journal of Intercultural Studies* 36 (3), 320–337.

Kittelmann Flensner, K. & Larsson, G. 2014. Swedish religious education at the end of the 1960s: Classroom observations, early video ethnography and the national curriculum of 1962. *British Journal of Religious Education* 36 (2), 202–217.

Kuula, A. 2006. *Tutkimusetiikka*. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto, A., Poulter, S. & Kallioniemi, A. 2017. Finnish pupils views on the place of religion in school. *Religious Education* 112 (2), 110–122.

Käpylehto, K. 2015. *Kulosaaren malli - Dialogiin perustuva katsomusaineiden opetusjärjestely*. Teoksessa H. Cantell (toim.) *Näin rakennat monialaisia oppimiskokonaisuuksia*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lincoln, Y. & Guba, E. G. 1985. *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.

Loobuyck, P. & Franken, L. 2011. Towards integrative religious education in Belgium and Flanders: Challenges and opportunities. *British Journal of Religious Education* 33 (1), 17–30.

Mikkola, K. 2017. *Uskonnosta opettaminen*. Teoksessa P. Iivonen & V. Paulanto (toim.) *Uudistuva uskonnon opetus*. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E. & Moules, N. J. 2017. Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods* 16 (1), 1–13.

Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus. 2018. Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämänkatsomustiedon sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa.

https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/uskonnon_ja_elamankatsomustiedon_opetus (Luettu 30.11.2018)

Perusopetuslaki 1998. 13 § (6.6.2003/454) Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L4P13> (Luettu 30.11.2018)

Perustuslaki 1999. 11 § (11.6.1999/731) Uskonnon ja omantunnon vapaus. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#a731-1999> (Luettu 30.11.2018)

Poulter, S., Kuusisto, A., Malama, M. & Kallioniemi, A. 2017. Examining religious education in Finland from a human rights perspective. Teoksessa A. Sjöborg & H-G. Ziebertz (toim.) Religion, education and human rights - theoretical and empirical perspectives. Cham: Springer.

Poulter, S., Riitaoja, A-L. & Kuusisto, A. 2016. Thinking multicultural education ‘otherwise’ – From a secularist construction towards a plurality of epistemologies and worldviews. *Globalisation, Societies and Education* 14 (1), 68–86.

Pyysiäinen, M. 1998. Koulun uskonnonopetuksen luonne. Teoksessa M. Pyysiäinen & J. Seppälä (toim.) Uskonnonopetuksen käsikirja. Helsinki: WSOY.

Rissanen, I. 2014. Negotiating identity and tradition in single-faith religious education: A case study of Islamic education in Finnish schools. Väitöskirja. Münster: Waxmann.

Räsänen, A. 2007. Kansalaisten käsityksiä peruskoulun uskonnon opetuksesta. Teoksessa A. Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) Katsomusaineiden

kehittämishaasteita - Opettajankoulutuksen tutkinno uudistuksen virittämää keskustelua. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Salmenkivi, E., Elo, P., Tomperi, T. & Ahola-Luttilla, T. 2007. Elämäkatsomustiedon kehkeytyminen. Teoksessa A. Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) Katsomusaineiden kehittämishaasteita - Opettajankoulutuksen tutkinno uudistuksen virittämää keskustelua. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Seppo, J. 2003. Uskonnonvapaus 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Edita.

Skeie, G. 2017. Impartial teachers in religious education - A perspective from a Norwegian context. *British Journal of Religious Education* 39 (1), 25–39.

Tilastokeskus, StatFin –tietokanta. Väestö uskonnollisen yhdyskunnan, iän ja sukupuolen mukaan 2000-2017.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/statfin_vaerak_pxt_016.px/?rxid=4f97c5c8-0779-49b9-a012-3b13e6843a39 (Luettu 11.03.2019)

Tobin, G. A. & Begley, C. M. 2004. Methodological rigour within a qualitative framework. *Journal of Advanced Nursing* 48 (4), 388–396.

Tomperi, T. 2013. Opetuksen monet mallit ja suomalainen ratkaisu. *Niin & Näin*, 1/2013.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta> (Luettu 20.03.2019)

Ubani, M. 2013a. Peruskoulun uskonnonopetus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ubani, M. 2013b. Threats and solutions: multiculturalism, religion and educational policy. *Intercultural Education* 24 (3), 195–210.

Ubani, M. 2018a. Do students feel authentic in integrated RE? A quantitative analysis. *International Journal of Children's Spirituality* 23 (2), 152–179.

Ubani, M. 2018b. What makes students feel authentic in an integrated RE classroom? *Journal of Beliefs & Values* 39 (2), 169–181.

Uskonnonvapauslaki 2003. 6 § (6.6.2003/453) Uskonnon opetus.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453#a453-2003> (Luettu 30.11.2018)

USKOT. 2014. Lausunto: Oman uskonnon opetus turvattava. USKOT-foorumi.

http://www.uskot-resa.fi/kannanotot/oman_uskonnon_opetus_turvattava/ (Luettu 06.12.2018)

Valli, R. 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vipunen - opetushallinnon tilastopalvelu: Perusopetuksen 1-6 luokilla katsomusainetta opiskelleet. <https://vipunen.fi/fi-fi/perus/Sivut/Kieli--ja-muut-ainevalinnat.aspx> (Luettu 16.01.2019)

Välimäki, H. 1998. Lauri Ingman suomalaisen uskontokasvatuksen ja koulun kehittäjänä. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Wienin yliopisto. Religious education at schools in Europe (REL-EDU).

<https://www.rel-edu.eu/home-current-issues/> (Luettu 21.02.2019)

Zilliacus, H. 2013. Addressing religious plurality - A teacher perspective on minority religion and secular ethics education. *Intercultural Education* 24 (6), 507–520.

Zilliacus, H. 2014. Supporting students' identities and inclusion in minority religious and secular ethics education: A study on plurality in the Finnish comprehensive school. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Zilliacus, H. & Holm, G. 2013. 'We have our own religion': A pupil perspective on minority religion and ethics instruction in Finland. *British Journal of Religious Education* 35 (3), 282–296.

Zilliacus, H. & Kallioniemi, A. 2016. Secular ethics education as an alternative to religious education - Finnish teachers' views. *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education* 37 (2), 140–150.

Åhs, V., Poulter, S. & Kallioniemi, A. 2016. Encountering worldviews: Pupil perspectives on integrative worldview education in a Finnish secondary school context. *Religion & Education* 43 (2), 208–229.

Åhs, V., Poulter, S. & Kallioniemi, A. 2019. Preparing the world of diverse worldviews: Parental and school stakeholder views on integrative worldview education in a Finnish context. *British Journal of Religious Education* 41 (1), 78–89.

Liitteet

Liite 1

Katsomusaineiden opetus alakoulussa

Hei! Teemme pro gradu -tutkielmaa katsomusaineiden opetuksen kehittämisestä alakoulussa. Katsomusaineisiin lukeutuu eri uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetus. Olemme kiinnostuneita luokanopettajaopiskelijoiden ajatuksista liittyen katsomusaineiden tämän hetkiseen tilaan ja opetuksen kehittämiseen. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 10-15 minuuttia.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Tähdellä merkityt kohdat ovat pakollisia.

1. Vastauksiani saa käyttää tieteelliseen tutkimukseen

Kyllä

Ei

2. Sukupuoli

Nainen

Mies

Muu

3. Ikä

|

18-25v

26-30v

31-35v

36-40v

yli 40v

8. Perustele vastauksesi.

---

9. Minkä koet olevan katsomusaineiden opetuksessa tärkeää?

---

10. Millä tavoin muuttaisit nykyistä uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta?

Yhteisen katsomusaineen käsitteellä tarkoitamme tässä tutkimuksessa sellaista oppiaineita, jossa kaikki oppilaat uskonnollisesta taustasta riippumatta oppivat samassa fyysisessä tilassa eri uskonnoista, elämäkatsomuksista, kulttuureista ja etiikasta.

11. Haluaisin, että Suomessa siirryttäisiin kaikille oppilaille yhteiseen katsomusaineen opetukseen.

1 2 3 4

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

12. Perustele vastauksesi.

---

13. Mitä hyviä ja huonoja puolia ajattelet yhteisellä katsomusaineen opetuksella olevan? Voit kertoa sekä oppilaan että opettajan näkökulmasta.

---

14. Onko vielä jotain mitä haluaisit kertoa? Tähän kenttään voit myös antaa palautetta tutkijoille.
